

Wat is een stem waard?

DE GROENEN

Partijprogramma 2004

Vastgesteld te Zwolle op 3 april 2004 door het 33^e partijcongres van De Groenen

Inleiding	3
1. Samenleving: <i>samen leven</i>	3
2. Bestuurlijke vernieuwing: <i>versterk de democratie</i>	4
3. Gezondheidszorg: <i>tweedeling voorkomen</i>	6
4. Geboorteregeling: <i>uit respect voor het leven</i>	9
5. Migranten: <i>de Aarde delen</i>	10
6. Onderwijs: <i>kwaliteitsversterking door schaalverkleining</i>	11
7. Cultuur: <i>sport, kunst en vrijetijdsbesteding</i>	13
8. Criminaliteitsbestrijding: <i>hoe handhaaf je een Groen beleid</i>	14
9. Landbouw: <i>eten wat de grond schaft</i>	16
10. Natuur: <i>kwaliteit belangrijker dan kwantiteit</i>	17
11. Milieubeleid: <i>naar een schone productie</i>	19
12. Dierenrechten: <i>respect voor de eigen waarde van het dier</i>	21
13. Biotechnologie: <i>het voorzorgsprincipe</i>	22
14. Ruimtelijke ordening: <i>spaar de open ruimte</i>	23
15. Infrastructuur en mobiliteit: <i>meer asfalt doet de files niet verdwijnen</i>	25
16. Belastinghervormingen: <i>meer logica in het systeem</i>	28
17. Duurzame economie: <i>milieuwinst wordt bedrijfswinst</i>	30
18. Basisinkomen: <i>maakt arbeid goedkoper</i>	31
19. Arbeidsmarkt: <i>banen in de strijd tegen armoede</i>	32
20. Ontwikkelingssamenwerking: <i>uitgaan van eigen kracht</i>	34
21. De Europese Unie: <i>uitbreiden en integreren</i>	36
22. Internationaal beleid: <i>een vredige en democratische wereld</i>	37
Beginselverklaring	42

De Europese Unie model voor de Verenigde Naties?

Gaat u 10 juni stemmen voor het Europees Parlement? De Groenen nemen wegens gebrek aan financiële middelen niet deel deze keer. De Europese Groene Partij (www.eurogreens.org) wel. Wij hebben deze partij samen met GroenLinks en 30 andere Europese Groene partijen op 21 februari 2004 in Rome opgericht.

Europa staat aan de vooravond van de aanvaarding van een eigen grondwet die de machtsverhoudingen tussen de Lidstaten regelt. De discussie hierover is nog gaande. In ons partijprogramma kunt u lezen hoe De Groenen er over denken.

Wij vinden de Europese Unie een hoopvolle ontwikkeling in een wereld waar buurlanden in sommige regio's gewapend tegenover elkaar staan. Duitsland, Frankrijk en Engeland hebben in de afgelopen eeuwen vele oorlogen met elkaar gevoerd, maar het is nu al bijna zestig jaar vrede. De bereidheid van Duitsland en Frankrijk om een deel van hun soevereiniteit op te geven ten gunste van een Hoge Autoriteit voor Kolen en Staal was daarvoor een eerste cruciale stap. Het lidmaatschap van de Europese Unie is populair. Per 1 mei telt de EU 25 leden en niet alleen Roemenië, Bulgarije, Kroatië en Turkije ambiëren het lidmaatschap, maar ook landen verder weg en buiten Europa, zoals Israël, Marokko en Georgië.

Hoe de wereld zich politiek gaat ontwikkelen deze eeuw is nu nog niet te voorspellen, maar wij denken dat de West-Europese landen bewezen hebben met hun politieke en economische integratie vreed-

zame onderlinge betrekkingen en hogere welvaart te kunnen bereiken.

Het succes van de Europese samenwerking leidt tot nieuwe problemen of zo u wilt uitdagingen. De zes landen die de Europese Gemeenschap hebben opgericht konden nog gemakkelijk samen over alles overleggen. Omdat de wetgevende taak van de EU almaar toeneemt en het aantal leden vervoelvoudigd is loopt deze bestuurswijze die op consensus berust vast.

Om dit probleem te lijf te gaan is de Europese Conventie opgericht die een grondwet heeft ontworpen die nu ter discussie staat. Cruciaal in deze grondwet is de stemwaarde van de Lidstaten in de Ministerraden. De onderhandelingen zijn daarop vastgelopen. Zoals het nu geregeld is in het Verdrag van Nice en volgens de ontwerpgrondwet is het kwadraat van de stemwaarde evenredig met de grootte van de bevolking van de Lidstaat. Enkele landen wijken echter af: Duitsland en Nederland komen stemwaarde tekort; Polen en Spanje krijgen te veel.

De Groenen stellen voor in de grondwet vast te leggen dat de stemwaarde van een Lidstaat evenredig is met de wortel uit zijn bevolkingsgrootte.

Naast voldoende stemwaarde moet een besluit ook gesteund worden door Lidstaten met gezamenlijk een voldoende hoog percentage van de totale bevolking van de EU. In het Verdrag van Nice is dat 62%, in het ontwerp van de conventie 60% en de huidige voorzitter Ierland stelt voor 55%. Wij hebben een voorkeur voor het laagste percentage en voelen weinig voor een soort vetorecht voor de grootste

Lidstaten.

U heeft één stem en die kunt u uitbrengen op één kandidaat op een Nederlandse lijst. Wij wensen u daarbij veel wijsheid toe.

1. Samenleving: *samen leven*

Gemeenschapszin en wederzijds respect

De Groenen streven naar een samenleving die gebaseerd is op gemeenschapszin en respect voor elkaar. Een samenleving waarin mensen zich verantwoordelijk voelen voor elkaars welzijn, nu en in de toekomst. Een samenleving ook waarin elk mens het recht heeft zijn of haar ruimte in te nemen, zolang andere mensen, dieren of het ecosysteem daarmee niet worden geschaad. De Groenen hechten er belang aan te benadrukken dat er daarbij sprake moet zijn van wederkerigheid: mensen laten wederzijds elkaar in hun waarde. Dit geldt ongeacht leeftijd, sekse, levensbeschouwing of sociale status.

In de samenleving zoals de Groenen die voor ogen hebben, stellen mensen zichzelf grenzen, evalueren ze hun eigen gedrag, communiceren mensen open met elkaar, worden andermans grenzen gerespecteerd, voelen mensen zich betrokken en verantwoordelijk voor elkaar en voor elkaars leefomgeving, ook op langere termijn.

Samenlevingsvormen

De Groenen staan positief tegenover mensen die verantwoordelijkheid voor elkaar durven te nemen, of dat nu in een traditioneel of homohuwelijk is, of in de vorm van een leefgemeenschap of een commune. Degenen die hun samenlevingsvorm willen vastleggen in een contract ter bescherming van de rechten van partner en kinderen worden daartoe aangemoedigd.

Er dient wel zorgvuldig te worden omgegaan met het adoptierecht. Het belang van het kind moet voorop blijven staan. Het op zich nemen van de verzorging van bejaarde ouders of grootouders door kinderen en kleinkinderen willen De Groenen ondersteunen, financieel en moreel.

Emancipatie

De Groenen pleiten voor een samenleving waarin wederzijds respect emancipatie van ongelijkbehandelde groeperingen mogelijk maakt.

Ook al is homoseksualiteit steeds meer geaccepteerd, de homo-emancipatie is nog niet helemaal voltooid in bepaalde kringen van onze samenleving. Daarom blijft subsidieverlening aan belangenorganisaties als het COC belangrijk. Op scholen is weer sprake van vermindering van tolerantie ten aanzien van homoseksuele leerlingen en leraren. De overheid moet hier actief op reageren door voorlichting op scholen over homoseksualiteit veilig te stellen. Tevens dient tijdens de inburgeringstrajecten voor allochtonen aandacht besteed te worden aan homoseksualiteit, mede omdat homoseksualiteit voor sommige groepen allochtonen in een taboesfeer zit, of zelfs in een sfeer van discriminatie.

2. Bestuurlijke vernieuwing: *versterk de democratie*

Representatieve en adviserende functie voor de koning

Vanwege artikel 24 van de grondwet wordt in Nederland het koningschap erfelijk vervuld door de opvolgers van Koning Willem I.

Dit is in strijd met artikel 3 van die zelfde grondwet die alle Nederlanders het recht

geeft om op gelijke voet in openbare dienst benoembaar te zijn.

Gezien de populariteit van het koningshuis hebben De Groenen geen moeite met een representatieve en adviserende functie van de koning. Een functie als lid van de regering, zoals het nu is, vinden wij ongeenst. De ministerraad moet de regering gaan vormen.

Een sterker parlement

De Groenen willen dat de Tweede Kamer ministers en staatssecretarissen benoemt en ontslaat. Als een regerende coalitie uiteenvalt, kan de Tweede Kamer zelf besluiten tot haar ontbinding, waarna nieuwe verkiezingen worden uitgeschreven.

Sterkere positie van de oppositie

Nu kan een meerderheid van de Tweede Kamer een wet in strijd met de grondwet doordrukken door domweg te ontkennen dat de wet in strijd is met de grondwet.

Wij willen dat de Raad van State op verzoek van 50 leden van de Tweede Kamer of 25 leden van de Eerste Kamer beoordeelt of een wetsontwerp of een verdrag in strijd is met de grondwet. Als de Raad van State van oordeel is dat dit het geval is kunnen de kamers goedkeuring alleen verlenen met ten minste tweederden van de uitgebrachte stemmen.

Sterkere provinciale staten

De Groenen willen dat provinciale staten de commissaris van de koningin benoemen en kunnen ontslaan.

Een sterkere gemeenteraad

De Groenen willen dat de gemeenteraad de burgemeester benoemt en kan ontslaan. Een rechtstreeks gekozen burgemeester wijzen wij af, omdat dit de positie van de

gemeenteraad verzwakt.

Een correctief referendum

De Groenen willen het mogelijk maken dat de kiezers het inwerking treden van een wet opschorten door het houden van een correctief referendum. Wijst het referendum de wet met een voldoende grote meerderheid af dan is deze vernietigd.

Wij zijn geen voorstander van een volksinitiatief omdat de regering dan kan komen te zitten met tegenstrijdige wetten. Het maken van wetten vereist juridische deskundigheid.

Dit recht op een referendum willen we op alle bestuursniveaus: gemeente, provincie en landelijk.

Veranderingen in de Kieswet

Het actief kiesrecht, het recht om een stem uit te brengen, willen we geven aan jongeren vanaf 16 jaar.

Het passief kiesrecht, het recht om een plaats in te nemen in een vertegenwoordigend lichaam, willen we op 18 jaar houden.

Het inleveren van een lijstengroep maakt soms een loterij van wie er in de Tweede Kamer komt, zoals in mei 2002 bij de heer Jense van Leeftbaar Nederland. Ook bij de mogelijke opvolging van een vrijkomende plaats in de fractie van de LPF was er onduidelijkheid. Daarom willen De Groenen de kieskringen uit de Kieswet schrappen. Ze hebben geen functie want de kiezers stemmen op een landelijke partij.

De drempel om met voorkeurstemmen gekozen te worden willen we verlagen van 25 naar 10 procent. Nu heeft een voorkeursactie nog steeds weinig zin. Bij tien procent wordt het spannender en is er een beter evenwicht tussen de bevoegdheid van een politieke partij om een lijst samen

te stellen en van een voldoende grote groep kiezers om de volgorde te wijzigen.

Subsidiariteitsbeginsel

Bevoegdheden moeten liggen op het laagste bestuurlijke niveau dat geschikt is om de bevoegdheden uit te oefenen.

De bestuursrechter moet bevoegd zijn om regelgeving aan het subsidiariteitsbeginsel te toetsen.

Duurzaamheid

In alle drie bestuurslagen zal plaats moeten worden ingeruimd voor duurzaamheid. Zoals er in alle bestuurslagen een wethouder, gedeputeerde of minister van Financiën is die alle beleidsvoornemens financieel toetst, zo moet er ook op het gebied van duurzaamheid één lid van het dagelijks bestuur van gemeente en provincie en één minister verantwoordelijk zijn voor de duurzaamheid van alle beleid en beleidsvoornemens.

Deze bestuurder zal coördinerend optreden om het totale beleid (de beleidsvoornemens) van al zijn collega-bestuurders te toetsen aan criteria van duurzaamheid.

De Groenen stellen voor een Ministerie van (of voor, d.w.z. een minister zonder portefeuille) Duurzame Ontwikkeling in te stellen, met coördinerende bevoegdheden op alle beleidsterreinen. Genoemde bewindspersoon zal in beginsel alle relevante beleidsvoornemens moeten beoordelen en alle daaruit voortkomende beleidsstukken moeten medeondertekenen.

In de andere bestuurslagen vindt een vergelijkbare ontwikkeling plaats.

Directe Democratie

De Groenen willen de relatie tussen volkvertegenwoordiger en burger verbeteren.

Dat kan door individuele burgers of vertegenwoordigers van organisaties of instellingen de gelegenheid te geven in de Tweede Kamer het woord te voeren over een actueel onderwerp.

De Groenen steunen daarom het initiatief van de SDN (Sociale Databank Nederland) om 'Kamerzetel 151' in te stellen.

De bedoeling daarvan is dat wekelijks, tijdens het vragenuurtje in de Tweede Kamer, drie burgers gedurende drie minuten het woord kunnen voeren en dat de aanwezige ministers en kamerleden daarop reageren.

Een (kamer)commissie zal een selectie maken om ervoor te zorgen dat 'Kamerzetel 151' gebruikt wordt op een wijze die de Nederlandse democratie een nieuwe impuls geeft.

3. Gezondheidszorg: tweedeling voorkomen

Neerwaartse spiraal

De gezondheidszorg in Nederland bevindt zich in een neerwaartse spiraal. De vraag naar zorg is toegenomen, maar het budget voor de zorg is nauwelijks gestegen. Hierdoor zijn grote wachtlijsten ontstaan. Het bestaande beleid is paradoxaal: enerzijds wordt gestreefd naar meer marktwerking, anderzijds is er een streng bureaucratisch systeem opgetuigd om binnen de budgetten voor de zorg te blijven. De Groenen staan sceptisch tegenover marktwerking in de zorg. Belangrijk is dat iedereen gelijke toegang tot zorg houdt. Marktwerking leidt, zeker in combinatie met de schaarste in de zorg, tot tweedeling. Verder is er geen enkel bewijs dat marktwerking leidt tot lagere kosten (in de VS, waar de marktwerking het verst is doorgevoerd, zijn de kosten voor de zorg

het hoogste). Wel is sanering van de zorg-bureaucratie dringend geboden. De overdaad aan regeltechnische rompslomp en de versnipperde aansturing moeten worden bestreden.

Nationale zorgverzekering

Er moet een nationale zorgverzekering komen voor alle burgers, om de zorg beter op orde te krijgen en tweedeling tegen te gaan. Dit is een zorgverzekering gebaseerd op solidariteit, met premies naar draagkracht en inning via de belastingen. De werkgevers worden belast voor dat deel dat zij ook nu bijdragen aan de zorg. Het pakket moet alle medisch noodzakelijke en maatschappelijk gewenste zorg bevatten. Dat betekent alles wat nu vanwege de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten verstrekt wordt en het ziekenfonds. Ook voorzieningen voor mensen met een handicap en ouderen vallen onder deze volksverzekering, die wordt uitgevoerd door publieke organen. Aanzienlijke kostenbesparing treedt op door het vervallen van de beheerskosten van de particuliere verzekering en de dure en ingewikkelde premie-inning. Door één landelijke organisatie van zorgverzekering kunnen geneesmiddelen en hulpmiddelen goedkoper worden ingekocht en effectiever gedistribueerd.

Stop de schaalvergroting

Kleine (streek)ziekenhuizen moeten open blijven. Met de schaalvergroting dreigt de menselijke maat verloren te gaan. Uit onderzoek blijkt bovendien dat grote ziekenhuizen lang niet altijd doelmatiger werken dan kleine. Omzetting van de budgettering naar een openeinde financiering moet voorkomen dat er wachtlijsten zijn terwijl operatiekamers niet gebruikt worden en

specialisten niet meer kunnen behandelen omdat de financiering ontoereikend is.

De werkers in de zorg

Wij onderscheiden hierin vrijwilligers, ziekenverzorger, verpleegkundigen, artsen en specialisten. De Groenen willen stimuleren dat de goedkopere zorgverleners taken overnemen van hun duurder collegas. De wettelijke mogelijkheden daartoe worden verruimd. Ervaren verpleegkundigen moeten routinetaken van een arts kunnen overnemen. Hetzelfde geldt voor ervaren ziekenverzorger en de eenvoudige taken van verpleegkundigen. De eindverantwoordelijkheid ligt bij degene die zijn taken delegeert. Speciaal in de taken die vrijwilligers verrichten zien De Groenen graag een enorme groei. Het basisinkomen kan dit stimuleren. Met dit alles is het tekort aan personeel uiteraard niet in één klap opgelost. Om dit op te lossen zullen de arbeidsvoorwaarden voor met name het lagere personeel beter moeten worden.

Overmatig beroep op gezondheidszorg

Tegelijkertijd willen De Groenen maatregelen om het overmatig beroep op gezondheidszorg af te remmen. Er is al jaren een toenemende tendens om naar de dokter te gaan, niet om te horen of men inderdaad ziek is, maar om zeker te weten dat men niet ziek is. Omdat de eerste lijn (huisartsen) deze zekerheid maar gedeeltelijk kan geven, dringen velen met succes aan op specialistisch onderzoek. Na een rondgang langs artsen, toestellen en allerhande onderzoeken keert men huiswaarts met de illusie zeker te weten voorlopig gezond te zijn. Een publiekscampagne en openbaar debat over zin en onzin van medisch onderzoek en stimu-

lering van kritisch zelfbewustzijn zijn de eerste stappen om deze overconsumptie aan te pakken.

Meer geld voor ouderenzorg

Zowel voor mannen als vrouwen neemt de gemiddelde levensverwachting toe. Meer mensen worden steeds ouder en zij zullen een zware wissel trekken op zorgvoorzieningen en daarmee op het budget voor de gezondheidszorg. De Groenen zijn van mening dat ouderen nu en in de toekomst moeten kunnen rekenen op basale kwaliteit van zorg en zorgvoorzieningen. Aan deze kwaliteit hangt een prijskaartje. Als sprake is van een sterkere stijging van de uitgaven die noodzakelijk zijn om de vereiste kwaliteit van ouderenzorg te garanderen, menen De Groenen dat zonder aarzeling moet worden besloten tot een hoger budget.

Preventie

De Groenen hechten aan preventieve maatregelen. Hier liggen verbindingen met andere beleidsterreinen. Zo is er een overtuigende relatie tussen sociaal-economische omstandigheden en gezondheidsstatus en levensverwachting. Lucht- en bodemvervuiling bedreigen de gezondheid. Verder zijn mensen in achterstandswijken vaker ziek en leven ze korter, vooral als ze hierbij nog tot een allochtone bevolkingsgroep behoren. Dat is onaanvaardbaar. Alleen structurele armoedebestrijding en daadwerkelijke integratie van allochtone minderheden kunnen dit tij keren. Nu nog is er sprake van het spreekwoordelijke dweilen met de kraan open; gezondheidsproblemen die verband houden met armoede en afkomst worden niet bij de wortel aangepakt.

Verder blijft het in het kader van preventie nodig om het roken te ontmoedigen.

Alcoholmisbruik

Met name onder jongeren komt steeds meer overmatig alcoholgebruik voor. De populaire mixdranken zijn daar voor een niet onbelangrijk deel debet aan. De Groenen vinden dat de in de wet vastgelegde leeftijds grenzen voor alcoholverkoop (16 jaar voor zwakalcoholische dranken en 18 jaar voor sterke drank) strenger moeten worden gehandhaafd dan nu het geval is. Goede alcoholvoorlichting op school is belangrijk. Op jongeren gerichte alcoholreclames moeten worden verboden.

Harddrugs

Druggebruik is een probleem dat zowel vanuit veiligheid als gezondheidszorg kan worden belicht. Vanuit de zorg bekeken, staan De Groenen op het standpunt dat het druggebruik niet moet worden gestimuleerd, maar dat de producten die op de markt zijn van goede kwaliteit dienen te zijn. Bovendien behoren verslaafden niet aan hun lot te worden overgelaten. De Groenen zijn er voorstander van dat heroïne op doktersrecept aan verslaafden kan worden verstrekt. Op deze manier wordt het druggebruik uit de criminele sfeer gehaald. Het komt bovendien de gezondheid en leefomstandigheden van druggebruikers ten goede.

Softdrugs

Marihuana komt als medicijn beschikbaar voor die groepen patiënten die kenbaar maken daarbij duidelijk baat te hebben. De handel in cannabisproducten wordt gelegaliseerd, zodat zij kunnen worden voorzien van een kwaliteitskeurmerk, het gebruik beter controleerbaar wordt en

openlijke voorlichting over het gebruik mogelijk wordt, onder meer op scholen. Bij legalisering moet wel een leeftijdsgrens van 18 jaar blijven gelden.

Overgewicht

Overgewicht wordt in de westerse maatschappij een steeds ernstiger gezondheidsprobleem. Problemen met overgewicht beginnen vaak al op jonge leeftijd. Preventieve voorlichting en het stimuleren van meer lichaamsbeweging zijn dringend gewenst. De overvloed aan reclame voor snoep, frisdrank en fast food, gericht op kinderen, moet door wettelijke maatregelen worden beperkt. Op scholen hoort geen ongezond voedsel verkocht te worden.

Alternatieve geneeswijzen

Aan de alternatieve geneeswijzen, zoals homeopathie, moeten vergelijkbare eisen worden gesteld als aan de officiële geneeswijzen met betrekking tot effectiviteit, schadelijke nevenwerkingen, technische uitrusting, intercollegiale toetsing, bijscholing en controle door de geneeskundige inspectie. Wanneer aan bovengenoemde eisen wordt voldaan, dienen alternatieve geneeswijzen door de ziekenfondsen en ziektekostenverzekeraars te worden vergoed.

Abortus

De Groenen zien geen noodzaak het abortusdebat te heropenen. Geslachtsselectie in zogenoemde Genderklinieken, op andere dan medische gronden, wijzen De Groenen af. Abortus provocatus met als enige reden dat de sekse van het kind niet overeenstemt met de wens van de ouders wijzen De Groenen eveneens af, ook wan-

neer het mensen uit een andere cultuur betreft.

Pil van Drion

Ouderen, ook behoeftige ouderen, moeten een plaats hebben in onze samenleving, en niet worden weggestopt. Een 'pil van Drion' lost het echte probleem niet op, namelijk dat mensen eenzaam, bang of depressief zijn in hun laatste levensfase. Ze moeten dan geen vervroegde dood krijgen maar zorg en aandacht. In plaats van een discussie over een doodspil voor ouderen, moet een maatschappelijk debat worden gevoerd over de problemen van ouderen en hun plaats in onze samenleving.

4. Geboorteregeling: uit respect voor het leven

Bevolkingsgroei

Een van de grootste bedreigingen van het leven op Aarde is de bevolkingsgroei. Er is sprake van een groeiende 'mensenplaag'. Deze plaag bedreigt het voortbestaan van alle leven op onze planeet.

Catastrofe

Dankzij de medische wetenschap is de gemiddelde levensverwachting van de wereldbevolking binnen een eeuw meer dan verdubbeld, vooral door de een sterke afname van de kindersterfte. Wanneer deze gunstige ontwikkeling niet gepaard gaat met het drastisch beperken van het aantal geboorten zal zij nog deze eeuw omslaan in een wereldwijde catastrofe.

Meer mensen hebben meer ruimte en meer voedsel nodig en zij produceren meer afval. De gewenste groei van de welvaart in de arme landen zal de druk op het leefmilieu nog groter maken. In de rijke

landen is in het algemeen sprake van een stagnerende natuurlijke bevolkingsgroei naast een positief migratiesaldo. Daar gaat het niet om geboortebeperving maar om beperking van de materiele consumptie, vooral die van energie.

Culturele bezwaren

In veel culturen bestaan (religieuze) bezwaren tegen geboorteregeling. Er zullen taboes doorbroken moeten worden in het belang van het voortbestaan van de mensheid. De principiële afwijzing van geboorteregeling door religieuze en politieke autoriteiten leidt tot groei van de kindersterfte en vinden wij onmenselijk. Dat condooms ook als middel tegen de verspreiding van seksueel overdraagbare aandoeningen verboden worden maakt het nog erger.

Voorlichting en educatie

De Groenen achten voorlichting over geboorteregeling vanzelfsprekend. De Groenen willen dat jongeren worden voorgelicht over de verantwoordelijkheden die ze moeten dragen na de geboorte van een kind. Door deze voorlichting hopen wij bovendien het aantal onbedoelde zwangerschappen tot een minimum te beperken. De voorlichting zal vooral ook op allochtone jongeren en op hun opvoeders gericht moeten worden, met name binnen het bijzonder (islamitisch) onderwijs. Ook hier zullen taboes doorbroken moeten worden als onderdeel van de noodzakelijke integratie.

Kinderbijslag

Daarnaast willen De Groenen de inkomensafhankelijke kinderbijslag en deze voor het eerste kind licht verhogen, voor het tweede kind verlagen, voor het

derde kind halveren en voor verdere kinderen afschaffen. Voor meerlingen kan een uitzondering gemaakt worden.

Ouderverlof

Uitgebreide verlofregelingen voor ouders van minderjarige kinderen zijn wenselijk. Alleenstaande ouders dienen, in het huidige stelsel van sociale uitkeringen, ontheven te worden van sollicitatieplicht tot hun jongste kind twaalf jaar oud is.

Voorbehoedmiddelen

Voorbehoedmiddelen dienen overal een eenvoudig verkrijgbaar te zijn. Vrijwillige sterilisatie moet uit de taboesfeer worden gehaald.

Mondiaal niveau

Ook op Europees en mondiaal niveau dienen wij ons voor deze zaken in te zetten. Van groot belang is hierbij de steun aan de emancipatie van vrouwen en mannen, wereldwijd. Voor vrouwenrechten moet internationaal meer aandacht komen. Het onderwijs aan vrouwen moet worden verbeterd en zij moeten praktische en financiële steun krijgen bij het verwerven van een grotere economische zelfstandigheid. Dit alles dient te geschieden door aan te sluiten bij bewegingen die er al zijn en volgens de inzichten van de vrouwen daar. Het misbruik van religieuze argumenten om vrouwen te onderdrukken moet worden bestreden. Vrouwenbesnijdenis dient wereldwijd als misdadig bestreden te worden.

5. Migranten: de aarde delen

Scheve verhoudingen

Menselijkerwijs gesproken, zouden alle grenzen open moeten staan voor iedereen.

Dit is voor de komende jaren echter een onhaalbare kaart. De huidige verhoudingen in de wereld maken dat onmogelijk. Ze zijn, mede door ons eigen handelen in het verleden, ernstig scheef gegroeid. We zullen alles in het werk moeten stellen om de verhouding tussen Noord en Zuid in de wereld in evenwicht te krijgen, zoals verwoord in de paragraaf 'gerichte ontwikkelingssteun'. Zolang er nog sprake is van ongelijkheid moeten wij in Europees verband een terughoudend toelatingsbeleid voeren, want ons land kan de toestroom anders niet aan.

Europees vluchtelingenbeleid

Het beleid zal rechtvaardig en efficiënt moeten zijn. Aan vluchtelingen, die in hun eigen land in levensgevaar zijn, dient tijdelijk of permanent gastvrijheid geboden te worden.

Uitzettingen naar zogenaamd veilige landen moeten worden opgeschort als uit rapporten van de Verenigde Naties en Amnesty International blijkt dat dergelijke landen nog niet veilig zijn. Nederland is geen eiland in de wereld en moet verantwoordelijkheid nemen voor zijn deel van de mondiale vluchtelingenstroom. De Groenen zijn bovendien van mening dat een rijk land als Nederland ook diep in de buidel mag tasten voor de opvang van vluchtelingen in de eigen regio. Verder zijn we voorstander van een Europees vluchtelingenbeleid; niet om het aantal vluchtelingen in te dammen, maar om een meer evenwichtige spreiding te bewerkstelligen.

Illegalen en uitgedeeerden

Migranten zonder verblijfsvergunning, die soms al jaren in Nederland wonen, werken en belasting betalen, dreigen alsnog uitge-

zet te worden. Voor deze mensen, die vaak geheel in Nederland zijn geïntegreerd, moet in Nederland plaats zijn. Illegalen mogen niet worden uitgesloten van eerste levensbehoeften zoals gezondheidszorg en onderwijs.

Integratie

De inspanning van de overheid dient zowel gericht te zijn op inburgering van de vreemdeling als op tolerantie van de Nederlanders ten aanzien van andere culturen. Voor nieuwkomers zijn taal- en inburgeringscursussen van groot belang, maar zij kunnen ook ingevoerd worden in het Nederlandse vrijwilligerswerk. De overheid kan 'stages' in de samenleving initiëren, waarvan zowel autochtonen als allochtonen profiteren. Ook mensen in afwachting van een beslissing over hun status moeten hieraan deel kunnen nemen. Voorop dient te staan dat burgers en gasten de Nederlandse cultuur kennen en respecteren. Nederlanders moeten zelf ook meer onderricht krijgen in de Nederlandse cultuur en geschiedenis. Mensen die een permanente vergunning tot verblijf aanvragen dienen onze taal afdoende te beheersen en voldoende kennis te hebben van onze cultuur. Ook dienen zij expliciet onze grondwet te onderschrijven.

Migratiebeleid

De Groenen vinden niet dat het beleid de migratiestromen moet volgen, maar dat de migratiestromen het beleid moeten volgen. Er dienen projecten te komen voor remigratie en emigratie. De regels voor vrijwillige terugkeer moeten worden versoepeld. Remigranten moeten met kennis en geld geholpen worden bij hun hertstart in hun vaderland.

Huwelijksmigratie

Vooraf Turkse en Marokkaanse allochtonen van de tweede en derde generatie huwen bij voorkeur met partners uit hun eigen cultuur. De 'import' van huwelijkspartners kan tot ernstige vertraging in het noodzakelijke integratieproces leiden. Wanneer jonge ouders de Nederlandse taal en cultuur niet kunnen overdragen, lopen hun kinderen al in hun eerste levensfase een onoverbrugbare achterstand op.

Daarnaast is het ook verontrustend dat de partner veelal binnen de eigen familie wordt gezocht, waardoor de kans op aangeboren afwijkingen veel groter wordt. Maatregelen ter voorkoming van genoemde ongewenste ontwikkelingen mogen niet strijdig zijn met het recht op vrije partnerkeuze. De Groenen zijn voorstander van een beleid dat toekomstige generaties optimale kansen biedt om in onze samenleving te functioneren, er zal veel wijsheid nodig zijn.

6. Onderwijs: kwaliteitsversterking door schaalverkleining

Kleinschalig

De Groenen vinden het essentieel dat onderwijs op instellings- en groepsniveau in voldoende kleinschalige vorm georganiseerd wordt, zodat men met elkaar een gemeenschap kan vormen. Binnen een gemeenschap kent men elkaar en voelt men zich verantwoordelijk voor elkaar. Het aanhouden van de menselijke maat geeft onderwijsgevenden, leerlingen, hun ouders, studenten en andere betrokkenen in het veld de mogelijkheid samen 'onderwijs te maken'. Kleinschalig onderwijs biedt groepsleerkrachten en docenten kansen om - zonedig met externe ondersteuning - systematisch tijd en aandacht te

investeren in de ontwikkeling van het pedagogisch en didactisch handelen. Zo wordt tegemoetgekomen aan onderwijskundige inzichten zoals 'adaptief onderwijs': het optimaal afstemmen van het onderwijs op en het benutten van de individuele leer- en ontwikkelingsmogelijkheden.

De Groenen pleiten voor uitbreiding van de medezeggenschap van onderwijzend en niet-onderwijzend personeel, leerlingen, hun ouders en studenten op de invulling van het onderwijs. Fusies in het onderwijs dienen niet langer door de overheid geïnitieerd te worden en het is wenselijk dat de omgekeerde beweging, het splitsen van te grote onderwijsinstellingen, mogelijk wordt gemaakt.

Financiering en toegankelijkheid

Het rijk dient de voorwaarden te scheppen waarop kwalitatief hoogstaand onderwijs op kleinschalig niveau gerealiseerd kan worden. De overheid moet het onderwijsveld van veel ruimere financiële middelen voorzien dan thans het geval is. Minimaal dient daarbij het Europese gemiddelde van zes procent van het bruto nationaal product behaald te worden. Scholen hebben dringend behoefte aan extra financiële middelen voor bijvoorbeeld het realiseren van ruime en goed ingerichte lokalen, een schone en veilige school, boventallige formatie of het aanstellen van ondersteunend personeel, zoals een conciërge.

Salariëring en rechtspositie moeten eenduidig door de overheid worden vastgesteld, en de lonen binnen het onderwijsveld moeten structureel verhoogd worden. In beginsel moet op alle niveaus het onderwijs voor iedereen toegankelijk zijn, en derhalve betaald te worden uit

algemene middelen. Hieruit volgt voor De Groenen dat ouderbijdragen en lesgeld afgeschaft dienen te worden en sponsoring vanuit het bedrijfsleven moet worden tegengegaan. Ook binnen het hoger onderwijs geldt dat het bedrijfsleven geen invloed mag hebben op het curriculum, en dat de onafhankelijkheid van wetenschappelijk onderzoek moet worden gewaarborgd. Het basisinkomen, zoals voorgesteld door De Groenen, dient ook te worden uitgekeerd aan studenten. Het staat vrij om daarnaast bij te verdienen dan wel te lenen bij commerciële banken. Vanzelfsprekend geldt de studiemogelijkheid ook voor werkende jongeren. Aan de leeftijd van studenten worden voortaan geen grenzen gesteld. Iedereen die aan een studie begint krijgt een 'strippenkaart' van vijf onderwijsjaren. Deeltijdstudenten mogen deze strippenkaart in een langere periode opmaken. Om een studie voor iedereen uit alle regio's van Nederland toegankelijk te houden, dienen studenten te kunnen beschikken over een OV-kaart; daarmee blijft ook het volgen van extra onderwijs in andere steden mogelijk.

De Groenen staan op het standpunt dat ouders zelf moeten kunnen beslissen naar welke basisschool hun kind gaat; basisscholen dienen kinderen die worden aangemeld in principe toe te laten. Daarnaast pleiten De Groenen voor het in werking stellen van de Wet op Expertisecentra, die het ouders van een gehandicapt kind mogelijk maakt te kiezen voor een reguliere school.

Kwaliteit

De kwaliteit van het onderwijs dient vanuit het onderwijsveld verbeterd te worden, en in beginsel aan te sluiten bij de directe behoeften van betrokkenen.

Schaalverkleining op alle niveaus in het onderwijs biedt hiervoor een krachtige impuls. Daarnaast dient de dagelijkse ondersteuning van leerkrachten en docenten uitgebreid te worden, bijvoorbeeld door het aanstellen van assistenten of vakleerkrachten. Bovendien moet de scholingsmogelijkheden van het onderwijsgevend personeel sterk worden uitgebreid en dicht bij de dagelijkse praktijk staan. Nu kiest men er bijvoorbeeld veelal voor de hulp van een onderwijsbegeleidingsdienst in te roepen voor het verrichten van een uitgebreid diagnostisch onderzoek bij een leerling met ernstige problematiek. De Groenen pleiten ervoor dat onderwijsbegeleidingsdiensten vooral ook worden ingezet bij de ontwikkeling van de 'dagelijkse' leerkrachtvaardigheden ten behoeve van de hele groep leerlingen. Nascholings- en begeleidingsinstituten dienen hiertoe ingericht te worden. Daarbij moet geld worden vrijgemaakt voor de vertaling van sociaal-wetenschappelijke inzichten met betrekking tot leerprocessen naar de praktijk van alle dag, en voor het begeleiden en verder ontwikkelen van succesvolle initiatieven. Een voorbeeld: vanuit wetenschappelijk onderzoek ontstaat het beeld dat het voor de taalontwikkeling van allochtone kinderen goed is de moedertaal goed te leren lezen en schrijven. Een school in Utrecht geeft al vele jaren haar leerlingen systematisch onderricht in het leren lezen en schrijven van de moedertaal én het Nederlands. De resultaten van deze school lijken veelbelovend. Een dergelijk initiatief dient opgepikt te worden door wetenschappers en onderwijsbegeleiders, die gezamenlijk onderzoeken of het project geschikt is voor nader onderzoek en uitbreiding. In aansluiting hierop vinden de Groenen dat onderwijshervormingen niet op grote

schaal van boven opgelegd dienen te worden, maar vanuit de basis moeten worden opgebouwd. De onderwijspraktijk wordt anders opgescheept met 'lege dozen'. Zo vragen veel docenten in de studiehuis zich nu nog af wat zelfstandig werken nu precies is, of het een middel of een doel is, waarom het zo belangrijk wordt geacht en hoe zij de leerlingen kunnen leren om zelfstandig te werken. Als een dergelijk project vanuit de basis wordt opgebouwd, dan sluit het aan bij de behoeften van het onderwijsveld, zijn leerkrachten gemotiveerd, en kan er sprake zijn van gewenste en intensieve begeleiding vanuit de nascholings- en begeleidingsinstituten. Het tempo van invoering wordt dan bepaald door de feitelijke mogelijkheden in de praktijk.

Leerdoelen en vakken

Onderwijs dient mensen de mogelijkheid te bieden kennis, vaardigheden en attituden te ontwikkelen die hen in staat stellen volwaardig lid te zijn van de samenleving. Daarbij is het niet alleen belangrijk dat mensen op passende wijze deel kunnen nemen aan het arbeidsproces. Het onderwijs moet mensen ook de mogelijkheid geven om inzicht te verwerven in zichzelf en de motieven en gedragingen van anderen, en relaties te leggen tussen menselijk gedrag en de gevolgen daarvan op korte en langere termijn.

De Groenen pleiten daarbij voor een opwaardering van vakken binnen het basis- en voortgezet onderwijs die gericht zijn op de creatieve en lichamelijke ontwikkeling, en voor wereldoriënterende vakken zoals geschiedenis, biologie en aardrijkskunde die bijdragen tot een beter inzicht in ontwikkelingen in de veranderende wereld. Tevens moet worden onderzocht hoe ex-

pliciete aandacht geschonken kan worden aan ecologie en aan relevante inzichten uit de sociale wetenschappen, zoals bijvoorbeeld 'wat is agressie en hoe kun je dat leren reguleren', 'hoe kun je omgaan met reclame' of 'hoe communiceren wij met elkaar en hoe kun je dat verbeteren'. De toepassing van dergelijke inzichten dient vanzelfsprekend ook zichtbaar te zijn in de dagelijkse realiteit van het onderwijs. Binnen het hoger onderwijs worden filosofie en de geschiedenis van het vak verplichte onderdelen van iedere studierichting.

7.Cultuur: sport, kunst en vrijetijdsbesteding

Genieten van de natuur

De Groenen zijn van mening dat waardering van de natuur pas echt kan ontstaan als mensen een zekere mate van kennis van de natuur bezitten. Het opdoen van kennis van inheemse planten en dieren dient een verplicht vak te worden, dat gegeven wordt tijdens wandelingen in de natuur.

Recreatievaart

Behalve in enkele speciaal daartoe aangevozen gebieden wordt de recreatievaart met brandstofmotoren verboden. Elektrisch voortgedreven boten (zgn. fluisterboten) zijn wel toegestaan.

Overheidsingrijpen

Cultuurpolitiek moet de markt corrigeren en niet andersom. Niet alleen uit overwegingen van kwaliteit, spreiding en participatie (aanbod betaalbaar houden), maar ook omwille van een pluriforme samenleving en een maximale vrijheid van meningsuiting, die in gevaar kunnen komen

door dominante en monopoliserende marktkrachten. Als door het vrije spel der krachten kwaliteit, diversiteit, creativiteit en toegankelijkheid niet zonder meer gewaarborgd zijn, is overheidsingrijpen een noodzakelijke keuze.

Toegankelijkheid

Podiumkunsten, film en musea behoren zonder restricties onder het lage BTW-tarief. Jongeren moeten vroeg in aanraking komen met kunst en cultuur. Daarom moeten musea voor jongeren tot 21 jaar gratis toegankelijk worden.

Publieke omroep

Het cultuurbeleid ten aanzien van de televisie dient gericht te zijn op bevordering van meer kwaliteit in de programma's. De televisie is een goed medium om allerlei belangwekkende en onbekende terreinen onder de aandacht te brengen van het publiek. De Groenen verkiezen één of twee kwalitatief goede publiekszenders boven de huidige drie, die steeds meer beginnen te lijken op hun commerciële concurrenten. De Groenen streven er naar dat deze zenders reclamevrij worden.

Sport

Het bevorderen van de mogelijkheid tot sporten, als inspanning en ontspanning tegelijk, verdient hoge aandacht, juist omdat jong en oud hieraan zoveel vreugde beleven. In basis- en voortgezet onderwijs moeten meer vakleerkrachten voor sportbeoefening worden aangesteld. Om kwetsbare groepen zoals aan huis gekluisterde ouderen gezond te houden, behoren de bewegingstimulerende radioprogramma's van de NOS weer in ere te worden hersteld.

8. Criminaliteitsbestrijding: hoe handhaaf je een Groen beleid

Individualisering

Een oorzaak van onveilige gevoelens is de individualisering, het verdwijnen van de sociale samenhang in de wijken. Veel ouderen hebben weinig contact met jongeren (inclusief kleinkinderen). De Groenen zien dan ook veel in projecten om ouderen weer in contact te brengen met jongeren, en andersom, door bijvoorbeeld jongeren voor een zakcentje klusjes te laten opknappen voor ouderen.

Zichtbare agenten

De Groenen zijn blij met de uitbreiding van de politie. Wij willen meer blauw op straat. De meeste agenten hebben een hekel aan administratieve taken. Het opnemen van een aangifte of het uitwerken van een proces-verbaal moeten ze kunnen delegeren. De politie moet ook 's avonds en in de nachtelijke uren meer worden ingezet. Negentig procent van de criminaliteit voltrekt zich namelijk tussen acht uur 's avonds en zeven uur 's ochtends, terwijl dan slechts vier procent van de dienders aan het werk is. In het landelijk gebied moet elke gemeente minimaal over één politiepost beschikken.

Uitbannen alcoholreclame

De Groenen sluiten zich aan bij het verlangen naar meer veiligheid op straat. De oplossing ligt niet alleen bij meer zichtbaar blauw op straat, maar ook bij een krachtdadige campagne tegen drank- en drugsmisbruik. Het uitbannen van de alcoholreclame is daarvoor een eerste voorwaarde.

Subjectieve onveiligheid

Gevoelens van onveiligheid nemen toe. Dit ligt niet altijd aan een objectieve daling van de veiligheid van de burgers. De subjectieve onveiligheid vindt een oorzaak in de vergrijzing: ouderen zijn het meest kwetsbaar voor criminaliteit en voelen zich ook eerder onveilig. Bovendien wordt het aantal jongeren kleiner; maar degenen die zich crimineel gedragen doen dat op steeds agressievere wijze.

Vermogens- en geweldsdelicten

Het gebruik van softdrugs is al gelegaliseerd. Dat moet ook gebeuren met de handel in en de teelt van softdrugs. Zodoende komt er een einde aan een gespleten situatie: legale verkoop via de 'voor deur', illegale toelevering via de 'achter deur'. De hierdoor vrijkomende politiecapaciteit kan dan beter benut worden voor de bestrijding van vermogens- en geweldsdelicten en kleine criminaliteit.

Racismebestrijding

De overheid gaat een actief opsporings- en vervolgingsbeleid voeren tegen racisme en discriminatie. Discriminerende leuzen, spandoeken, toespraken en pamfletten moeten altijd tot vervolging leiden.

Inkomensafhankelijk boetesysteem

De Groenen zijn verder voorstander van een inkomensafhankelijk boetesysteem voor overtredingen. Beboeting met een geldbedrag moet door iedereen in gelijke mate als een straf worden aangevoeld. Dat betekent dat iemand met meer geld een zwaardere geldboete krijgt opgelegd dan iemand met minder inkomen.

De maxima voor boetes voor bedrijven die

de wet overtreden moeten verveelvoudigd worden. Nu is het helaas soms zo dat misdaad loont. Een boete van een miljoen is niets voor een groot bouwbedrijf. Tevens moet als straf uitgesproken kunnen worden dat een bestuurder van een veroordeelde vennootschap geen bestuursfunctie meer mag vervullen.

Verkeersveiligheid

Na een aantal veroordelingen wegens overtredingen die de verkeersveiligheid ernstig in gevaar brachten, zoals rijden onder invloed of een ruime snelheidsovertreding op een drukke weg, willen wij de rijbevoegdheid ontnemen.

9. Landbouw: eten wat de grond schaft

Weet wat je eet!

Mensen kunnen in onze maatschappijstructuur slechts in beperkte mate voedsel direct uit de natuur tot zich nemen. De bereiding van onze dagelijkse maaltijd heeft vele handmatige, dan wel mechanische en biochemische behandelingen ondergaan. De kwaliteit van de producten, die wij voor de maaltijdbereiding in de winkel kopen, is cruciaal voor de gezondheid van de mens. De consument weet echter nu niet, en wordt onvoldoende geïnformeerd, hoe het met die kwaliteit is gesteld. Herhaaldelijk worden wij, meestal per toeval, geconfronteerd met groente en fruit die een te hoog gehalte aan giftige bestrijdingsmiddelen bevatten. Ook bij de zogenaamde verpakte producten ontvangt de consument te weinig informatie over de inhoud. De producent moet openheid van zaken geven over de kwaliteit van zijn producten. Als consument hebben we het

recht om te kunnen kiezen voor groente en fruit zonder schadelijk landbouwgif.

Ecologische landbouw

Ecologische landbouw wordt de gangbare landbouw. Het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen in de landbouw moet op de middellange termijn tot het verleden behoren. Ziekten en plagen worden voorkomen door meer diversiteit in gewassen en het gebruik van 'natuurlijke vijanden' van insecten. De Groenen streven ernaar dat in 2010 vijftiwintig procent van alle landbouwproducten biologisch wordt geproduceerd. In 2020 moet dit minstens vijftig procent zijn. Ecologische landbouw werkt zoveel mogelijk met de eigen krachten, energieën, evenwichten, kringlopen én grenzen van de natuur. Nieuwe eco-efficiënte technologieën moeten worden gestimuleerd en de middelen hiervoor ter beschikking worden gesteld.

Genetisch gemodificeerde landbouwgewassen mogen naar onze mening niet op de markt worden gebracht. Afgezien van de gevaren voor te weinig onderzochte risico's voor de mens, leidt de verbouwing hiervan tot wederom grootschalige monoculturen. Wij zijn juist voor meer biodiversiteit.

In een ecologische economie dient een landbouw- en voedselbeleid voorop te staan, dat de natuur herstelt en behoudt. De boer moet dan naar kennis en inzet een aangepaste vergoeding ontvangen.

Ecologisch houdbare productie

In een markteconomie dient de winkelprijs de volledige sociale en ecologische kosten te berekenen van een veilige en verantwoorde voedselproductie. Een markt van overproductie levert onderprijzen. Landbouwsubsidies moeten niet meer worden

verstrekt voor producten, maar voor activiteiten. Deze productiewijze en prijsvorming zullen daarom door democratische wetgeving moeten worden gecorrigeerd. Daarom dient, te beginnen in Nederland, de EU en de overige hoge-productielanden die de dienst uitmaken in de wereldhandelsakkoorden (WTO), de productie zodanig te worden omgevormd, dat ze ecologisch houdbaar wordt. Er mag niet meer gedumpt worden ten koste van landbouw in andere landen en gebieden.

Dierziektenbeleid

De aanpak van de varkenspest in 1995, de mond- en klauwzeerepidemie (MKZ) in 2001 en de vogelpest van 2003 hebben laten zien dat het Europese dierziektenbeleid nodig aan herziening toe is. Het is volstrekt onaanvaardbaar dat alleen om economische redenen miljoenen gezonde dieren worden gedood en vernietigd.

Varkensfonds

De vanwege mest en pest onaanvaardbaar geworden varkenshouderij kan hier tot voorbeeld strekken. De marktprijs voor varkens bij de slachterijen wordt in principe bepaald door vraag en aanbod. De werkelijke sociaal-ecologische en milieu-kosten vallen buiten deze handel. Om deze kosten te financieren zijn De Groenen voorstander van een door de overheid beheerd varkensfonds. Dit fonds heeft een tijdelijk karakter. De consument betaalt per kilo varkensvlees 30 eurocent heffing (analoog aan de ecotaks op bijvoorbeeld benzine). De varkensmester krijgt uit dit fonds de nodige extra middelen voor elk varken dat in Nederland wordt geslacht (om internationaal gesleep met dieren tegen te gaan) en op biologisch verantwoorde wijze is gemest (gevoed). De intensieve

veeteelt moet een halt worden toegeroepen. De bedrijven moeten worden “gezondgekrompen” tot op circa duizend varkensplaatsen per bedrijf. De varkensdichtheid kan aldus, zonder inkomensbedreiging voor de boeren, worden ingekrompen. Er wordt niet meer massaal veevoer geïmporteerd, vooral niet uit de Derde Wereld. Dieren kunnen goed en gezond worden gehouden. Het mestprobleem verdwijnt en daarmee het grondwaterprobleem voor de drinkwatervoorziening. Vlees wordt niet meer voor dumprijzen afgezet en verhandeld. Een dergelijke premie voor boeren is geen overheids-subsidie die boeren maakt tot bedelaars. Het is een correctie op de te lage markt/winkelprijs. Waar de markt ecologisch wordt, zal zij zelf de ecologische kostprijs gaan berekenen. Dan kan het fonds beëindigd worden. Men kan een dergelijk fonds ook invoeren voor andere hoofdproducten, zoals rundvlees, zuivel, graan, groenten en pluimvee-producten. In ruil voor de sociaal-ecologisch kostendekkende prijzen voor boer en tuinder maken zij afspraken voor een sociaal-ecologische wijze van omgaan met grond, water, planten, dieren en middelen. De bio-industrie en intensieve veeteelt moeten op termijn volledig worden verboden.

Grensbeschermingen

Als Nederland in de landbouw sociaal en ecologisch orde op zaken heeft gesteld, kan het dit in de EU overtuigend propageren. Intussen zijn wel grensbeschermingen nodig, met heffingen en controles, opdat onze markten niet met dumpproducten worden verstoord. Zo'n buitengrensbeleid zal ook in de EU en WTO tot stand moeten komen. Regionale distributie van landbouwproducten wordt bevorderd.

Aangepaste ruilverkaveling

Een levend platteland behoudt levende dorpen met een extensieve en arbeidsscheppende boerenbevolking. Niet een minimaal aantal kapitaalintensieve mega-bedrijven, maar vele familiebedrijven met hun eigen specialiteit. De toegepaste ruilverkaveling, waarvan slechts schaalvergroting en intensivering het gevolg is geweest, moet worden omgebogen naar schaalverkleining, kwaliteitsverbetering en gemengde productie. In Nederland blijft natuur allereerst plattelandsnatuur. Boeren en natuurbeschermers worden bondgenoten in de strijd voor een beter buitengebied. Boeren nemen zoveel mogelijk deel aan de productie van natuur, bijvoorbeeld door beperkt maaien, braakleggen van perceelranden, slootkantbeheer en aanleg van houtwallen. Boeren moeten hiervoor ook inkomen ontvangen. De subsidie voor landbouwproducten daarentegen moet niet alleen in Nederland maar in de hele EU worden afgeschaft.

10. Natuur: kwaliteit belangrijker dan kwantiteit

Grootschalige natuurgebieden

Op de schaal van Nederland zullen natuur en landschap altijd nauw verweven zijn met de inrichting van steden, dorpen en het hele buitengebied. Nederland is te klein voor grootschalige, zelfregulerende natuurgebieden. Niet-duurzame cultuur en economie leiden tot natuur- en landschapsvernietiging. Op de lange termijn kan natuurbeleid alleen maar slagen in een verduurzaamde samenleving. Op de korte en middellange termijn moet het natuurbeleid de druk van de economische expansie en de milieuvernietiging zien te weer-

staan. Extra maatregelen zijn dringend noodzakelijk.

Ecologische Hoofdstructuur

Door de aanleg van “nieuwe natuur” groeit het areaal natuurgebied in Nederland enigszins. Echter, de kwaliteit van de natuur - de biodiversiteit - neemt nog altijd af. Vooral de milieudruk (verdaging, verzuring, vermesting, stikstof en zware metalen) frustreert het natuurbeleid. De overheid heeft het plan opgevat van een samenhangend, landelijk netwerk van natuurgebieden en tussenliggende verbindingen, analoog aan het rijkswegennet. De Groenen ondersteunen dit streven, maar om de Ecologische Hoofdstructuur tijdig te realiseren is de versnelde aankoop van de benodigde gronden essentieel. Daarvoor zijn een substantiële verruiming van het budget en de inzet van het middel onteigening (zoals ook bij rijkswegenaanleg gebeurt) nodig. Bovendien dienen gebieden die volgens het rijksplan in de toekomst als natuurgebied worden aangekocht planologisch (via streek- en bestemmingsplannen) te worden gevrijwaard van tussentijdse aantastingen. De verantwoordelijke minister ziet hierop toe, desnoods via een aanwijzingsbesluit.

Natuurcompensatie

De compensatie voor onontkoombare aantasting van natuurgebieden en leefgebieden van de 650 bedreigde soorten van dieren en planten moet wettelijk worden verankerd in dezelfde procedures als waarin de aantasting wordt geregeld. Dat betekent dat bij het ontbreken van draagvlak voor natuurcompensatie er ook geen aantasting kan plaatsvinden.

Milieunormen

Voor het herstel van de natuurkwaliteit binnen en buiten de Ecologische Hoofdstructuur worden de milieunormen op duurzaam overleven van een soortenrijke natuur afgestemd. Nu zijn ze slechts afgestemd op duurzaam overleven van de mens. Biologische landbouw, schone productieprocessen, drastische beperking van de automobilititeit en milieubewust gedrag worden via het belastingstelsel sterk bevorderd.

Naleving internationale verdragen

Nederland moet veel beter zijn verplichtingen nakomen in het kader van internationale natuur- en milieuverdragen, zoals het Biodiversiteitsverdrag, de Europese vogel- en habitatrictlijn en het Kyoto Protocol. Ook moet Nederland zich houden aan de Verklaring van Stade, waarin Duitsland, Denemarken en Nederland hebben afgesproken dat geen windmolens in de Waddenzee worden geplaatst. De plaatsing van windmolens op de Afsluitdijk moet dan ook worden afgeblazen, want hierdoor zullen jaarlijks 10.000 tot 15.000 vogels de dood vinden. Er zijn in Nederland veel geschiktere plekken voor windmolenparken. Zie hoofdstuk 10 onder “Energie”. Het budget voor de bescherming van met uitsterven bedreigde diersoorten wordt verdubbeld.

Stiltegebieden

De komst van meer stiltegebieden en nachtduister is gewenst. Op autosnelwegen kan de verlichting 's nachts minder fel of zelfs helemaal niet branden. Dit zorgt voor een vermindering van de verstoring van het nachtleven van dieren. Bovendien remt het de snelheid van de autogebruiker, waardoor het aantal sterfgevallen van

zeldzame dieren eveneens zal afnemen.

11. Milieubeleid: naar een schone productie

Milieu begint ook bij de overheid

Het milieubeleid van de vorige kabinetten kwam vooral tot uiting in de 'Postbus 51'-spotjes. 'Een schoon milieu begint bij jezelf', was daarin het credo. Het stimuleren van milieuvriendelijk gedrag onder de burgers krijgt echter een wrange bij-smaak als de overheid zelf een slappe houding aanneemt, en nu het huidige kabinet Balkenende zelfs het milieu naar een ondergeschikte plaats heeft verwezen. Burgers zijn best bereid offers te brengen voor een beter milieu. De burger verwacht echter van de overheid maatregelen die voor iedereen gelden. Stimulerend zou zijn als de overheid het goede voorbeeld zou geven. Een stap in de goede richting zou zijn, als de overheid consequent over zou gaan op het gebruik van groene stroom, het reizen van bewindslieden per openbaar vervoer en als het niet anders kan in energiezuinige auto's.

Zeer gevaarlijke stoffen

Het afvalprobleem kan alleen effectief worden opgelost door op termijn slechts schone productie toe te staan. In de tussentijd willen De Groenen een onmiddellijk verbod op het gebruik van en de handel in stoffen die zeer milieuschadelijk zijn en waarvoor nu al goede alternatieven bestaan. Het gaat dan bijvoorbeeld om PVC en andere chloorverbindingen, dioxinen en zware metalen alsook cadmium. De overheid zal bovendien actief de conversie van de chloorindustrie bevorderen.

Afvalverbranding

In afwachting van de situatie waarin alleen nog schone en herbruikbare producten zijn toegestaan, moeten we natuurlijk wel iets doen met het vele afval dat in de afgelopen decennia geproduceerd is. De Groenen vinden dat het verbranden van afval tot een minimum beperkt dient te worden. We zijn immers op weg naar onze doelstelling van schone productie. Het verbranden van afval is slecht voor milieu en gezondheid. Niet alleen leidt dat tot de uitstoot van giftige gassen; je blijft ook zitten met de verbrandingsrest (vliegias), die als chemisch afval moet worden beschouwd. De vliegias wordt nu verwerkt in beton en asfalt, maar komt daar in de loop der jaren door uitloging en de sloop van wegen en gebouwen opnieuw uit vrij. Het bijstoken van afval in cementovens en elektriciteitscentrales wordt verboden. Deze instellingen beschikken niet over de vereiste rookgasreinigingssystemen die de uitstoot van milieugevaarlijke stoffen als dioxinen kunnen voorkomen.

Statiegeldsysteem

Winkels en bedrijven krijgen - zoals in Duitsland - de wettelijke plicht om het verpakkingsmateriaal van hun producten in ontvangst te nemen. Ook de afgedankte producten zelf dienen hergebruikt te worden. Het is noodzakelijk dat het statiegeldsysteem verder wordt uitgebreid, in eerste instantie met batterijen, al het glaswerk, blik en plastic frisdrankverpakkingen.

Energie

Schone productie als doelstelling betekent ook dat er op termijn alleen plaats is voor schone en duurzame energie. De Groenen willen daarom de kerncentrales zo snel

mogelijk sluiten en het invoeren van met kernenergie geproduceerde stroom beëindigen. Er is geen oplossing voor het radioactief afval, dat een blijvend gevaar voor de gezondheid van volgende generaties is. Ook het gebruik van fossiele energiebronnen als kolen en olie wordt ontmoedigd vanwege het CO₂ probleem. De bestaande kolencentrales worden aan het einde van hun levensduur gesloten.

Tegelijkertijd wordt de toepassing van zonne-, water- en windenergie, die op korte termijn rendabel worden, sterk gestimuleerd en moet meer aandacht aan het in gerbuik stellen van warmte-kracht centrales worden besteed. Gedacht wordt aan kleinschalige windturbineparken, daar waar deze in het landschap geïntegreerd kunnen worden. Toepassing van zonneboilers en fotovoltaïsche panelen op daken en langs autowegen wordt aangemoedigd. Schone biomassa kan eveneens als energiebron worden ingezet.

Klimaatbeleid

Het Kyoto Protocol is het eerste internationale klimaatverdrag waarin bindende afspraken zijn gemaakt om de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen. De internationaal afgesproken 6% reductie die in 2010 ten opzichte van 1990 moet zijn bereikt, is echter pas een eerste kleine stap op weg naar de 60% tot 80% reductie die nodig is om de klimaatverandering tot stilstand te brengen. Het belangrijkste broeikasgas is CO₂, dat vrijkomt bij verbranding van koolwaterstoffen, dus alle fossiele brandstoffen. Er moet alles aan worden gedaan om de uitstoot van CO₂ te verminderen. CO₂ moet in de productprijzen worden meegerekend, klimaatvriendelijke producten kunnen dan goedkoper onder het motto “de vervuiler betaalt méér”.

Milieukosten in prijs verwerken

Niet alleen de uitstoot van CO₂ moet in de productprijs worden verrekend, maar ook alle andere milieukosten. Er komt een heffing op bronnen van de kankerverwekkende polycyclische aromatische koolwaterstoffen (PAK's), zoals in auto's, vliegtuigen en in en door diverse fabrieken. Arbeidsintensieve diensten en plantaardige producten (bijvoorbeeld uit natuurvoedingswinkels) behoren in het lage BTW-tarief. Vleesproducten gaan naar het hoge tarief van 19 procent, behalve vlees afkomstig uit de biologische veeteelt.

Onderzoek van het Centraal Planbureau heeft uitgewezen dat zelfs een drie keer zo hoge energieheffing de economie niet schaadt. Wel zorgt ze voor een verschuiving van kosten in het voordeel van arbeid en milieu. De Groenen voeren de ecotaks op energie daarom met een factor drie op voor zowel klein- als grootverbruikers. Grootverbruikers worden nu nog gevrijwaard van deze energieheffing, zoals de energieverslindende aluminiumindustrie.

Storten van vervuild baggerslib

Het storten van vervuild baggerslib in havens, rivierarmen en uiterwaarden is om redenen van gezondheid en milieu onverantwoord. Alternatieve verwerkingsvormen, zoals verglazing, dienen nadrukkelijk onderzocht te worden.

Water

Schoon drinkwater wordt een steeds schaarser artikel. De Groenen willen een gescheiden waterleidingsstelsel invoeren voor drink- en gebruikswater. Rioolrechten en zuiveringsheffing worden gekoppeld aan het waterverbruik. Regenwater mag niet rechtstreeks verdwijnen in het

riool. Hemelwater hoort namelijk in de bodem terecht te komen, opdat het grondwater op peil blijft. Met name grote (bedrijfs)parkeerterreinen worden waterdoorlatend gemaakt.

Naleving milieuregels

Milieu- en afvalbeleid en afvalverwerking blijven een kerntaak van de overheid, en worden niet geprivatiseerd. Handhaving van de milieuwetgeving wordt krachtiger aangepakt door de instelling van een Milieu Inlichtingen en Opsporings Dienst (M.I.O.D.). De overheid behoort ook zelf de milieuregels na te leven, in het bijzonder de Europese regelgeving. De overheid moet evenals particulieren strafrechtelijk vervolgd kunnen worden voor milieuovertredingen. Politie en justitie moeten meer uren uittrekken voor controle op de naleving van milieuregels.

12. Dierenrechten: respect voor de eigen waarde van het dier

Dieren zijn geen goederen

Dieren zijn nog steeds vogelvrij. Wij eten ze, doen er proeven op en schieten ze dood. Miljoenen dieren worden zo 'geconsumeerd'. Er is wel enige wetgeving voor dieren ontstaan, maar dit heeft niet geleid tot grote verbeteringen. Leghennen worden nog steeds gek in hun kooien, varkens kunnen niet wroeten en kalveren worden in het donker opgesloten. De dieren worden behandeld als goederen. Voor De Groenen zijn het echter levende wezens die respect verdienen.

Grondwetswijziging

In artikel 21 van de Grondwet is de zorg van de overheid voor de bescherming en verbetering van het leefmilieu vastgelegd.

De zorg van de overheid voor het welzijn van het dier moet hieraan worden toegevoegd. Hierdoor zullen de belangen van dieren zwaarder meewegen bij maatschappelijke en politieke besluitvorming.

Nee tenzij

Het 'Nee, tenzij' dient uitgangspunt te zijn voor al het menselijk handelen met dieren. Dit betekent dat het welzijn van dieren in principe niet mag worden aangetast, tenzij er zwaarwegende argumenten zijn en er geen alternatieven zijn om de doelen op een andere manier te bereiken. Het fokken van pelsdieren doorstaat deze toets niet en moet worden verboden. Voor dierproeven dienen meer alternatieven ontwikkeld te worden.

De jacht

De Groenen streven naar een verbod op alle plezier-, oogst- en benuttingsjacht, dus alleen nog professionele beheersjacht. Er mag in geen enkel geval op dieren gejaagd worden in hun voortplantingsperioden.

Wilde dieren

Het houden van huisdieren die geen gedomesticeerde geschiedenis hebben, wordt verboden. Dat betekent dat uit het wild gevangen dieren, ook als ze niet met uitsterven worden bedreigd, niet meer mogen worden gehouden.

Dieren moeten zichzelf kunnen zijn

Ieder dier in gevangenschap moet zich soortspecifiek kunnen gedragen. Dit betekent dat legbatterijen en intensieve veehouderij op termijn worden afgeschaft. Het omschakelen naar extensieve bedrijfsvoering moet nog meer worden gestimuleerd. Daarvoor moet grond beschik-

baar zijn. Er dient dus zo min mogelijk grond aan het landbouwareaal onttrokken te worden. Publiekscampagnes moeten de consumenten interesseren voor vlees afkomstig uit diervriendelijke stallen.

Koe in de wei

Ammoniakuitstoot mag geen aanleiding zijn om de koe het hele jaar op stal te houden. De Groenen willen de koe 's zomers in de wei zien, met in elke wei een schuilboom.

13. Biotechnologie: voorzorgsprincipe

Strikte wetgeving

Na de informatierevolutie van de jaren '90 zal het komende decennium gekenmerkt worden door snelle ontwikkelingen in de biotechnologie. Doordat deze ontwikkelingen potentieel hoge winsten met zich meebrengen, zullen bedrijven geneigd zijn alle geboden mogelijkheden in dit veld te gebruiken. De Groenen kiezen echter voor het voorzorgsprincipe: zolang niet bewezen is dat deze technologieën onschadelijk zijn voor het milieu, dienen ze niet gebruikt te worden. Genenmanipulatie moet dus worden gebonden aan strikte wetgeving, die voor iedereen duidelijk is.

Voedselveiligheid

De regering heeft de plicht om al het voedsel dat bestemd is voor menselijke consumptie en dat tot stand gekomen is met behulp van genetische manipulatie te keuren op risico's voor de volksgezondheid.

Het moet worden verboden om aan het publiek voedsel te verkopen dat tot stand is gekomen met behulp van genetische manipulatie zonder dat dit duidelijk op het product is aangegeven. Consumenten

moeten een keuzemogelijkheid krijgen en behouden. Dit houdt dus ook in dat kruisbestuiving van 'oorspronkelijke' gewassen door genetisch gemodificeerde gewassen vermeden dient te worden:

Verbod loslaten nieuwe organismen

Het moet worden verboden om genetisch gemanipuleerde organismen vrij te laten in de natuur indien er een mogelijkheid bestaat dat natuurlijke populaties van organismen hier nadelig door beïnvloed worden.

Controle op besmetting

Virale besmetting buiten het laboratorium, ten gevolge van genetisch onderzoek, is zeer wel denkbaar, onder meer door de afwezigheid van bekende afweerstoffen. Een epidemie behoort tot de mogelijkheden. Het infecteren van dieren of planten met synthetische virussen moet daarom aan strikte voorwaarden en vergunningen worden gebonden.

Handhaving verbod op onderzoek wapens voor biologische oorlogvoering

De Groenen pleiten voor een protocol om de naleving van het verbod op de ontwikkeling van biologische wapens te laten controleren op dezelfde voet als dat nu bij de chemische industrie met betrekking tot de ontwikkeling van chemische wapens gebeurt.

Grenzen aan genetisch onderzoek

Zelfs indien omringende landen uitwijkmogelijkheden bieden, menen De Groenen dat er grenzen zijn aan het soort onderzoek dat er in Nederland uitgevoerd kan worden:

- a. Het moet verboden worden om de gang van bevruchte eicel tot foetus te

analyseren met de bedoeling om dat-gene te vernietigen wat niet beschikt over de gewenste genetische karakteristieken, bijvoorbeeld een bepaalde sekse. Gentherapie dient alleen na de geboorte plaats te vinden.

- b. Genetische tests mogen uitsluitend worden uitgevoerd in het belang van het individu op eigen aanvraag. Tests voor banen, verzekeringen en zulks meer moeten worden verboden.
- c. Er moet een verbod komen op pogingen om menselijke eicellen genetisch te manipuleren.

Verbod op het klonen van mensen

Er moet een verbod komen op pogingen om mensen te klonen

Restricties op genetische manipulatie van dieren en planten

Het genetisch manipuleren van dieren en planten moet worden gereguleerd op basis van vergunningen. Het toevoegen van menselijk DNA aan dieren en planten is uit den boze; medicinale toepassingen dienen gezocht te worden in de manipulatie van schimmels en gisten. Alles moet eraan worden gedaan om te verzekeren dat genetisch gemanipuleerde dieren niet geplaagd worden door ziekte en gebrek als gevolg van hun behandeling. Waar zulke 'nieuwe soorten' ongezond blijken moet verdere voortplanting verboden worden.

Publieke toegankelijkheid en bezit van informatie

Registers inzake genetische manipulatie en de bedrijven of instellingen die zich met dit onderwerp bezighouden, dienen gemakkelijk toegankelijk te zijn voor het publiek.

14. Ruimtelijke ordening: spaar de open ruimte

Sprinkhanenplanologie

De open ruimte in Nederland wordt in een angstaanjagend tempo opgeofferd aan nieuwbouwwijken, bedrijventerreinen en infrastructurele projecten. Het huidige kabinet vindt het echter nog niet hard genoeg gaan en wil de regelgeving, die de open ruimte nog tot op zekere hoogte beschermt, vrijwel helemaal loslaten.

De Groenen verzetten zich tegen de sprinkhanenplanologie, waarbij steeds weer groene gebieden worden opgeslokt door bouwactiviteiten. De Groenen pleiten ervoor om veel meer het accent te leggen op een goed beheer van bestaande wijken, en 'inbreiding' te realiseren waar dit nog mogelijk is. Regelgeving die 'inbreiding' onnodig bemoeilijkt, wordt versoepeld. Mogelijkheden om binnen de bebouwde kom planschade te verhalen worden beperkt.

Openruimteheffing

Er komt een openruimteheffing van een dusdanige omvang dat het bouwen in de open ruimte niet langer goedkoper is dan bouwen in het stedelijk gebied. Een openruimteheffing alleen is niet genoeg. Dan kan immers iedereen die geld genoeg heeft een villa of kantoorpark neerzetten in een nu nog groen gebied. Om een verdere versnippering van agrarische en natuurgebieden te voorkomen, moet de rijksoverheid rode contouren trekken, die de grens aangeven voor het stedelijk gebied. Daarbuiten wordt niet gebouwd. Wanneer gemeenten beperkt kunnen uitbreiden vanwege ruimtelijke overwegingen, moeten ze de instroom van mensen van buiten kunnen beperken door

de eis van economische en/of maatschappelijke binding te stellen. De financieringsystematiek van het gemeentefonds wordt zo gewijzigd dat er niet langer een bonus staat op uitbreiden. Bij het ontwikkelen van ruimtelijke plannen moet meer aandacht worden besteed aan het voorkomen van horizonvervuiling. Hoogbouw aan de rand van agrarische of natuurgebieden is niet wenselijk.

Randstad overvol

Grote delen van de randstad raken overvol. Verdere verstedelijking is hier onverantwoord, temeer daar er over enige tijd ontspanning optreedt op de woningmarkt. Om verpaupering op langere termijn te voorkomen, moet juist worden geïnvesteerd in de kwaliteit van de leefomgeving. De resterende landbouwgebieden in en om de Randstad moeten behouden blijven en geschikt worden gemaakt voor agrarisch natuurbeheer. Daarnaast is er met name in het zuidelijke deel van de Randstad een tekort aan grootschalige recreatiegebieden. Bij de herstructurering van het Westland moet daarom een bos van minimaal 4000 hectare worden aangelegd.

Optimalisering bestaande woningvoorraad

Nog steeds wordt in ons land gebouwd voor een jonge bevolking. Door de vergrijping wonen steeds meer oudere mensen te ruim en kunnen ze geen kleinere woning vinden.

De bestaande bebouwing moet beter worden benut door verbouw, aanbouw, en opbouw van verdiepingen. Zo is nauwelijks nieuwbouw nodig in het buitengebied en krijgen vervalprocessen minder kans in

de naoorlogse woonwijken die toch al moeten worden opgeknapt.

De huizen kunnen dan meteen duurzamer worden gemaakt (zonnecollectoren, warmtepomp, vegetatiedak etc.). In het algemeen heeft duurzaam bouwen nog een te vrijblijvend karakter. Het Bouwbesluit moet op dit punt worden aangescherpt.

Door verdichting van steden en dorpen blijft het draagvlak voor voorzieningen als bus en bibliotheek behouden. Bewoning van recreatiewoningen moet om milieuredenen krachtig worden bestreden.

Grote-stedenbeleid

Er moet meer geld komen voor het Grote-stedenbeleid om de vlucht uit de stad te vermijden. Verder worden grote investeringen gedaan in hoogwaardig openbaar vervoer. Ook de kleine kernen krijgen meer financiële armslag om de bestaande kernen kwalitatief te verbeteren, zodat een aanslag op het open gebied achterwege kan worden gelaten.

Dubbel grondgebruik

Dubbel grondgebruik krijgt meer aandacht. Overkluizing van wegen en spoorlijnen met woningen en kantoren is een goede optie voor nieuwbouw. Ook op bedrijventerreinen en haventerreinen kan meer bedrijvigheid plaatsvinden op hetzelfde grondgebied. Parkeren moet zoveel mogelijk ondergronds plaatsvinden.

Erfpacht

Erfpachttuitgifte door de gemeenten heeft in theorie als voordeel dat speculatie kan worden tegengegaan (de waardevermeerdering komt ten goede aan de gemeenschap). Helaas gebruiken sommige gemeenten het erfpachtsysteem als melkkoe, waardoor zij in feite zelf als speculant

opereren. Bovendien heffen gemeenten al onroerende zaak belasting (OZB). De Groenen vinden dat de wetgeving moet worden aangepast om een einde te maken aan extreme canonverhogingen en grote ongelijkheden tussen verschillende erf-pachters, zoals in Amsterdam. De model-verordening van de VNG uit 1988 kan als voorbeeld dienen. Dit model gaat uit van eeuwigdurende erfpacht met een vijfjaarlijkse canonverhoging op basis van een rentepercentage.

15. Infrastructuur en mobiliteit: meer asfalt doet de files niet verdwijnen

Infrastructuur beter benutten

De aanleg van nieuwe snelwegen is geen oplossing voor fileproblemen, integendeel, hiermee wordt uiteindelijk alleen maar de groei van het autoverkeer gestimuleerd. De Groenen verzetten zich tegen allerlei geplande nieuwe snelwegen, zoals de A4 door recreatiegebied Midden-Delfland en de verbinding tussen de A6 en de A9, die onder andere het Naardermeer bedreigt. Nederland vergrijsst en krijgt binnen enkele decennia te maken met een bevolkingsdaling als de naoorlogse geboortegolf begint weg te ebbem. Daaraan vooraf gaat pensionering. Er zal dus minder werkgelegenheid hoeven te worden gecreëerd want jongeren kunnen de plaats innemen van ouderen. Het woon-werkverkeer zal afnemen. We gaan infrastructuur overhouden als het roer niet nu al omgaat. Met dat vooruitzicht moeten we bestaande infrastructuur beter benutten en nieuwe alleen aanleggen waar we die door achterstand missen: tramlijnen, kanalen en luchtschipverbindingen. Transportwetenschap en -technologie moeten worden gestimuleerd, want zij bieden ons betere oplossingen

dan nog meer beton. Bovendien kunnen we die kennis exporteren en zo ook elders milieu en ruimte sparen, terwijl het ons aan niets hoeft te ontbreken.

Absolute vermindering aantal auto's

De auto is niet meer weg te denken uit onze maatschappij. De meeste mensen zouden dat ook niet willen. We mogen echter niet de ogen sluiten voor de negatieve effecten van automobilititeit: luchtverontreiniging, geluidhinder, aantasting van het landschap, vele verkeersslachtoffers (zowel mensen als dieren) en eindeloze rijen blik op straat. Ruim 6 miljoen auto's rijden er op dit moment in Nederland. Bij voortzetting van het huidige beleid zijn dat er in 2010 al 7,3 miljoen. De Groenen willen een vermindering van het aantal auto's en een vermindering van het autogebruik. Het beleid moet niet alleen gericht zijn op het gebruik van de auto maar ook op het bezit daarvan. Dat willen De Groenen overigens alleen als de alternatieven voor het particulier autobezit verder worden uitgebouwd. Projecten met een deelauto mogen rekenen op financiële ondersteuning. De tram keert in veel steden weer terug in het straatbeeld. Openbaar vervoer wordt goedkoper en het taxivervoer wordt als onderdeel daarvan gestimuleerd. Het schrappen van treintaxi's door de NS moet worden voorkomen.

Vergunningenstelsel

Goed flankerend beleid maakt het maatschappelijk draagvlak groter voor een stop op het aantal auto's in Nederland. De Groenen zijn voorstander van een onderzoek naar de mogelijkheid van een vergunningenstelsel voor het hebben van een auto. In een soortgelijk dichtbevolkt land als Singapore wordt al jaren

succesvol met dit systeem gewerkt. Gaat er een auto naar de sloop dan komt er een vergunning vrij voor de koop van een nieuwe wagen. Daarnaast zou het rijk niet-gebruikte 'autorechten' kunnen opkopen. Als tweede mogelijkheid wordt gedacht aan een quotering van het aantal kilometers of het aantal brandstofliters, via een geleidelijke vermindering daarvan. Omdat het beleid van De Groenen gericht zal zijn op autocontingentering kunnen maatregelen als elektronische tolheffing en accijnsverhogingen (voorzover niet in overeenstemming met het buitenland) achterwege blijven.

Normstelling

Door strikte normstelling voor de uitstoot van auto's wordt tegelijkertijd de druk op autofabrikanten opgevoerd om te komen met voertuigen die milieuvriendelijker zijn. Op termijn mogen auto's in Nederland geen zwaar verontreinigde emissie uitstoten. Onderzoek naar voertuigen die spaarzaam gebruik maken van fossiele brandstoffen wordt uitgebreid. Te denken valt daarbij aan subsidies voor de elektrische auto die opgeladen wordt door zonnepanelen op het eigen dak, of thuis. Het openbaar vervoer dient wat dit betreft een voorbeeldfunctie te vervullen. Het gebruik van gas als brandstof wordt gestimuleerd.

Fiscale maatregelen

Het gebruik van dieselbrandstof voor personenauto's, taxi's en bestelauto's wordt met fiscale maatregelen ontmoedigd.

Parkeerbeleid

Het lukt niet het autogebruik terug te dringen, mede doordat gemeenten geen streng parkeerbeleid voeren. De rijks-

overheid moet hier met dwingende parkeerwetgeving op inspelen. Zo moet van rijkswege worden voorgeschreven dat alle bebouwde kommen onder eenzelfde regime van parkeerrestricties komen te vallen.

Autovrije zondag

De overheid voert autovrije zondagen in, verplicht voor iedereen. In eerste instantie jaarlijks. De jaarlijkse autovrije zondag moet binnen drie jaar overgaan in een verplichte maandelijkse autovrije zondag.

Maximumsnelheid omlaag

De Groenen denken aan een verkeersveilige leefomgeving bij te dragen door in eerste instantie de groei van het autoverkeer tegen te gaan. Ook de snelheid dient te worden begrensd. Dit bevordert niet alleen de verkeersveiligheid, maar vermindert ook luchtvervuiling en lawaai. Op wegen waar de maximumsnelheid nu 50 km/uur bedraagt, moet deze worden teruggebracht tot 30 km/uur, behoudens verbindingswegen. Op snelwegen wordt de limiet teruggebracht naar 90 km/uur. Het terugbrengen van de maximumsnelheid rond de steden levert capaciteit op. Omdat mensen vooral over korte afstanden reizen, maakt het ze niet uit als ze maar 60 km/uur mogen op de ringweg. Een betrouwbare reistijd blijkt belangrijker dan vijf minuten sneller te zijn.

Vrachtverkeer

Door het introduceren van een inhaalverbod voor het vrachtverkeer op bepaalde trajecten van het wegennet, vindt een betere doorstroming van het verkeer plaats. Vervoer naar binnensteden vindt in de nabije toekomst plaats via zogenoemde stadsdistributiecentra (SDC's). Kleinere,

milieuvriendelijke vrachtwagens rijden vanaf die SDC's de goederen de stadskernen binnen.

Vestigingsbeleid voor detailhandel en 'leisure'-voorzieningen

Statistisch gezien zijn we inmiddels vaker op pad voor onze vrije tijd dan voor ons werk. De snelweg wordt steeds meer benut voor vrijetijdsbesteding. Om de druk op het bestaande asfalt niet te verhogen, moet de vestiging van detailhandel en 'leisure'-voorzieningen langs snelwegen worden voorkomen.

Dorpsauto

Analoog aan de succesvolle collectief beheerde dorpshuizen dient er een stimuleringsprogramma te komen voor dorpsauto's, waarvan de hele gemeenschap gebruik kan maken.

Vliegverkeer

De Groenen zien met lede ogen aan dat het vliegverkeer geen strobreed in de weg wordt gelegd. Vliegen zorgt voor een enorme aanslag op de beschikbare fossiele brandstoffen en is dus een van de grote veroorzakers van het broeikas-effect. Bovendien zorgt het vliegverkeer voor ernstige lawaai-overlast in de wijde omgeving van de vliegvelden. Het mag niet verbazen dat De Groenen tegenstander zijn van een verdere toename van dit soort vliegverkeer. Zij wijzen dus ook de aanleg van een nieuwe luchthaven en uitbreiding van Schiphol af. Marinevliegkamp Valkenburg moet worden gesloten en mag niet worden getransformeerd tot een burgerluchtvaartterrein. Sterker nog, De Groenen zien mogelijkheden genoeg om het vliegverkeer te verminderen. De

volgende beleidsvoorstellen moeten leiden tot een afname van het aantal vluchten.

- Een selectief toelatingsbeleid zorgt ervoor dat lawaaiige, onveilige en laagwaardige vliegbewegingen tot het verleden behoren. Waar mogelijk worden reizen overgeheveld naar de grond. Veel reizen binnen Europa kunnen plaatsvinden via de hogesnelheidslijnen (op bestaand spoor).

- Er komt een belasting op kerosine, en op vliegtickets wordt BTW geheven. De vraag naar vliegreizen zal afnemen en de treinen kunnen weer een eerlijke concurrentie met de vliegmaatschappijen aangaan.

- De Nederlandse overheid zal zich sterk maken voor de herintroductie van luchtschepen. De nieuwe generatie zeppelins kan met het vliegverkeer concurreren op binnenlandse trajecten en kortere afstands-vluchten. Bovendien zijn zeppelins geschikt voor goederentransport, surveillances, militair toezicht en toerisme. Rechtstreekse luchtschipverbindingen van regionale luchthavens naar mediterrane vakantiebestemmingen behoren tot de mogelijkheden op de korte termijn. Regionale luchthavens zullen daarvoor geschikt worden gemaakt.

- De overheid streeft verder naar één internationale intercontinentale luchthaven voor Noordwest-Europa. Er dient een gezamenlijke exploitatie te komen van een vliegveld op het knooppunt van snelle treinen en dat is nabij de Kanaaltunnel.

- Reclamevluchten worden verboden en de kleine luchtvaart mag niet meer plaats vinden boven stiltegebieden en grote natuurgebieden.

- Nachtvluchten tussen 23 en 7 uur worden op de Nederlandse luchthavens (inclusief Schiphol) verboden, behalve

voor luchtschepen. Er moeten internationale afspraken komen over nachtvlichtverboden. Ook in Duitsland bestaat daar draagvlak voor.

NS

De vervoersplicht van de overheid moet in stand blijven om een duurzaam alternatief te bieden voor de auto. Het openbaar vervoer heeft nog een wereld te winnen door capaciteitsvergroting, betere dienstverlening, betrouwbaarheid en betere informatie aan reizigers. Het openbaar vervoer moet beter geschikt worden gemaakt voor ouderen, gehandicapten en ouders met jonge kinderen. Een hardere aanpak van asociaal gedrag in het openbaar vervoer is helaas noodzakelijk. Als niet snel een kentering optreedt, verliest de trein aan aantrekkingskracht. De privatisering van het spoor is een regelrecht fiasco en moet zo snel mogelijk worden teruggedraaid.

Zuiderzeelijn

De Groenen staan in beginsel positief tegenover de aanleg van de Zuiderzeelijn, een snelle spoorverbinding tussen de randstad en het noorden, mits daarbij zoveel mogelijk gebruik wordt gemaakt van het bestaande spoorwegennet.

Goedkoop openbaar vervoer

Het experiment met gratis openbaar vervoer in het Belgische Hasselt heeft geleid tot ruim acht keer zoveel reizigers. De Groenen willen hierop voortborduren door het stadsvervoer zo niet geheel gratis, dan toch veel goedkoper te maken. De financiering hiervan wordt mogelijk gemaakt door de invoering van een lokale OV-heffing, waarvoor de passagier in ruil een abonnement ontvangt. Bij nieuwbouwwijken horen projectontwikkelaars mee te be-

talen aan het realiseren van noodzakelijk openbaar vervoer.

Behoud onrendabele lijnen

Het openbaar vervoer in het landelijk gebied wordt behouden en zo mogelijk uitgebreid. De rijksoverheid moet niet volstaan met decentralisatie van het openbaar vervoer, maar moet ook meebetalen aan het in stand houden van lijnen met een bezettingsgraad van minder dan 40 procent. Onrendabele lijnen bestaan niet; ze worden met slecht beleid gemaakt.

Fietsverkeer

De fiets is een goed vervoermiddel voor de korte afstand. Fietsen is milieuvriendelijk, goed voor onze persoonlijke gezondheid en ons welzijn, en neemt weinig ruimte in beslag. Het fietsverkeer zal worden bevorderd door de aanleg en het onderhoud van fietsroutes, door het scheppen van voldoende stallingmogelijkheden en door te zorgen voor fietservriendelijke verkeersregels. In nieuwbouwwijken zullen tegenover een enkele autoontsluiting verscheidene fietsontsluitingen worden gerealiseerd.

16. Belastinghervormingen: meer logica in het systeem

Minder belasting op arbeid

De economische groei heeft verhuld hoe zwak ons systeem staat tegenover werkeloosheid. Nederland is de afgelopen jaren rijker geworden. De betaalbaarheid van de sociale zekerheid blijft echter een probleem. Door de hoge belasting- en premiedruk op arbeid en de relatief lage prijzen van energie en grondstoffen worden bedrijven aangemoedigd tot investeringen in automatisering en tot

verplaatsing van arbeid naar lagelonenlanden. De aanstaande toetreding van een aantal Midden- en Oost-Europese staten tot de Europese Unie zal die verplaatsing eerder aanmoedigen dan vertragen. Ons fiscale stelsel geeft bedrijven dus zowel in groen als in sociaal-economisch opzicht de verkeerde prikkels: het maakt de productie niet schoner en pakt de werkloosheid onvoldoende aan.

Minimumloon belastingvrij

Ons fiscale stelsel zal moeten worden aangepast.

Het bruto minimum loon wordt verlaagd tot het peil van het huidige netto minimum terwijl gelijktijdige de belastingvrije voet en het netto minimumloon gelijkgetrokken worden. Voor werkgevers leidt dat tot aanzienlijk lagere loonkosten, terwijl werknemers er niet op achteruit gaan. Ondanks de verhoging van het belasting- en premietarief van de veel kortere eerste schijf zal de opbrengst van de loonbelasting enigszins dalen. Deze daling zal naar verwachting ruimschoots gecompenseerd worden door lagere uitgaven aan werkloosheids- en bijstandsuitkeringen. De lagere werkloosheid zal het algemeen welzijn ten goede komen.

Verschuiving premieheffing

De Groenen willen de systeemfout in het huidige sociale zekerheidsstelsel aanpakken. Dit kan door de sociale premiedruk te verschuiven van arbeid naar toegevoegde waarde. De gelijktrekking van minimumloon en belastingvrije voet levert daar een aanzienlijke bijdrage aan. Van de heffing die een bedrijf over toegevoegde waarde gaat betalen mag daarnaast voor elke in dienst zijnde werknemer een bedrag worden afgetrokken ter grootte van de

werkloosheidsuitkering die daarmee wordt bespaard. Het heffingspercentage wordt per bedrijfstak zodanig vastgesteld dat de sociale lasten die een bedrijf onder het nieuwe stelsel moet betalen gelijk zijn aan die onder het huidige stelsel. Deze financiering van de sociale zekerheid kost niets meer dan de financiering volgens het huidige stelsel. Zij leidt ertoe dat het aannemen van arbeid wordt beloofd in plaats van bestraft, terwijl het afstoten van arbeid minder voordelig wordt omdat dan een uitkeringsequivalent minder kan worden afgetrokken.

Bruto wordt netto

De Groenen willen nog iets verder gaan en op termijn behalve de sociale lasten ook de loonbelasting op de toegevoegde waarde laten drukken. De heffing over de toegevoegde waarde wordt daarmee wel hoger, maar daar staat tegenover dat bedrijven in plaats van bruto lonen nog slechts netto lonen hoeven uit te betalen. Consequentie zal zijn dat we verlost worden van alle aftrekposten. Niemand hoeft er echter op achteruit te gaan, doordat de nettolonen, inclusief aftrekposten, gelijk blijven.

Korte- en langetermijnbelang

Deze verschuiving van loonbelasting en sociale lasten naar de toegevoegde waarde kan geleidelijk, per bedrijfstak worden ingevoerd. Het korte- en het langetermijnbelang van De Groenen vloeien dan geleidelijk in elkaar over omdat dan steeds meer bedrijven nog slechts netto lonen uitkeren, zodat we ons uiteindelijk niet meer druk hoeven te maken over het werkloosheid veroorzakende effect van te hoge bruto lonen.

Winst in milieu, sociaal en economisch opzicht

Met een dergelijk fiscaal stelsel blijft volgens De Groenen de sociale zekerheid betaalbaar en wordt de werkloosheid sterk teruggedrongen. Ook kan een aanzienlijke winst worden geboekt in milieu-, sociaal en economisch opzicht. Door de daling in de arbeidskosten wordt het voor bedrijven relatief aantrekkelijker om op energie en grondstoffen te bezuinigen dan op arbeid. Dit zal tevens leiden tot innovatieve investeringen in milieutechnologie. Lage arbeidskosten maken bovendien arbeidsintensieve activiteiten zoals gezondheidszorg, onderwijs, onderzoek en ontwikkeling, reparaties, service en biologische landbouw weer betaalbaar. Verder maakt dit nieuwe stelsel de weg vrij voor de invoering van het basisinkomen.

Hypotheekrenteaftrek geleidelijk afschaffen

De huidige toestand waarbij alle hypotheekrente voor de eigen woning kan worden afgetrokken, moet worden aangepast. In de eerste plaats zijn de kosten voor de huiseigenaar dankzij de lage rentestand minder zwaar dan ten tijde van de instelling van de aftrek, in de tweede plaats leidt het bestaande systeem ertoe dat de grootste voordelen ten goede komen aan mensen met de hoogste inkomens. De Groenen willen de aftrek voor nieuwe hypotheeklen maximeren tot een hypotheekbedrag van €300.000,= en dit bedrag jaarlijks met €10.000,= verlagen.

17. Duurzame economie: milieuwinst wordt bedrijfswinst

Grenzen aan de groei

De Groenen geloven niet in het sprookje van diverse regeringsnota's dat economische groei juist de redding van het milieu is. Volgens deze nota's zou door economische groei de technologische ontwikkeling gefinancierd kunnen worden die nodig is om de vervuiling per eenheid product terug te brengen. Economische groei betekent echter per definitie meer eenheden product. Dus: ook al zou de vervuiling per eenheid afnemen, dan betekent dit nog geen afname van de vervuiling in zijn totaliteit (Het voorbeeld van de auto spreekt boekdelen: hoewel de motoren zuiniger worden, worden auto's zwaarder en worden meer auto's verkocht; het gevolg is dat er de afgelopen tien jaar de CO₂ uitstoot niet is afgenomen).

Vroeg of laat krijgen we de rekening van de vervuiling gepresenteerd. Het lijkt dus wel zo eerlijk om deze milieuschuld in de groeicijfers tot uitdrukking te brengen. De Groenen zijn dan ook voorstander van een omzetting van de economische groeicijfers in een Duurzaam Nationaal Product (DNP). Bovendien zijn er grenzen aan de groei. Enerzijds is de hoeveelheid grondstoffen en fossiele energie beperkt. Anderzijds raken de mogelijkheden om steeds efficiënter te produceren op den duur uitgeput. Er zijn steeds grotere investeringen nodig om de efficiëntie met een kleine stap te verbeteren. Een economisch systeem gebaseerd op een bronnenverslindende groei zal zichzelf dus uiteindelijk opblazen.

Milieu-investeringen

De Groenen willen daarom naar een andere groei toe. Deze is gebaseerd op langetermijnperspectieven en duurzaamheid in plaats van op winstbejag voor de

korte termijn. Het belang van de invoering van het hierboven beschreven groene fiscale stelsel is duidelijk. Dit stelsel stimuleert bedrijven om zuiniger om te gaan met onvervangbare natuurlijke bronnen. Dit is echter niet genoeg. Bedrijven moeten worden gestimuleerd om alle fasen van de levenscyclus van hun product milieuvriendelijk te maken. Hiervoor zijn vergaande veranderingen noodzakelijk: veranderingen in de gebruikte grond- en hulpstoffen, veranderingen aan technische installaties en het product, en aanpassingen om afval binnen en buiten het bedrijf te kunnen hergebruiken. Investerings hierin zijn niet alleen goed voor het milieu, maar ook voor het bedrijf: imagoverbetering, meer efficiëntie, lagere milieueffingen, minder kosten van opslag en storting van afval, een mogelijke verbetering in de kwaliteit van het product, grotere arbeidsveiligheid en verbeterde arbeidshygiëne.

Korting op toegevoegdewaardeheffing

De vruchten van dergelijke investeringen zullen echter pas op langere termijn geplukt kunnen worden. Daarom willen De Groenen extra kortingen op de toegevoegdewaardeheffing toepassen voor bedrijven die de totale levenscyclus van hun product milieuvriendelijker hebben gemaakt. Deze kortingen kunnen gefinancierd worden door BTW en accijnzen op milieuonvriendelijke producten en diensten te verhogen.

Groei arbeidsintensieve en milieuvriendelijke bedrijvigheid

Met het groene fiscale stelsel en de voorgestelde kortingen op de toegevoegdewaardeheffing voor milieuvriendelijk producerende bedrijven willen De Groenen

een verschuiving bereiken van groei van vervuulende en arbeidsextensieve sectoren naar arbeidsintensieve en milieuvriendelijke bedrijvigheid.

Bedrijfsleven/multinationals

De Groenen willen dat het bedrijfsleven zich inspant om verantwoord te ondernemen, zowel op sociaal gebied als op dat van het milieu en dat van de mensenrechten. Vooral multinationals dienen zich hierbij aan te sluiten, omdat zij een bijzondere verantwoordelijkheid hebben over de gehele wereld. Wij denken aan concrete verbeteringen op deze gebieden. Bedrijven worden verplicht om over hun internationale activiteiten verantwoording af te leggen in hun jaarverslag.

Op eigen gebied zullen raden van commissarissen en raden van toezicht in het bedrijfsleven meer democratisering betrachten, bijvoorbeeld door middel van het inbrengen van meer invloed van werknemers en aandeelhouders; deze zullen meer dan tot nu toe gebruikelijk is commissarissen moeten kunnen benoemen.

18. Basisinkomen: maakt arbeid goedkoper

Individueel

Als alternatief voor het huidige sociaalezekerheidsstelsel kiezen De Groenen voor een individueel basisinkomen voor iedere Nederlander boven de 18 jaar. Het basisinkomen is een onvervreemdbaar inkomen dat iedere burger krijgt, ongeacht zijn inkomsten uit arbeid of bezit en ongeacht het inkomen van een partner. Het basisinkomen verenigt sociale rechtvaardigheid met individuele zelfstandigheid.

Hard minimum

De kern van de zaak is: minimum is minimum. Geen mitsen en maren; met het minimum mag niet worden gesjoemeld. De staat moet onvoorwaardelijk garanderen dat niemand daaronder kan zakken. Eventuele voorwaarden of verplichtingen (bijvoorbeeld om werk te zoeken) komen pas boven dat minimum aan de orde. Voor een dergelijk hard minimum is het basisinkomen de meest efficiënte vorm.

Aanvullende uitkeringen

Het basisinkomen vervangt alle bestaande regelingen voor het minimuminkomen. Niet méér dan dat. De WAO en de WW worden aanvullende uitkeringen, zoals het pensioen al een aanvullende uitkering is op de AOW. Personen die aantoonbaar (door lichamelijke of geestelijke gebreken) niet in staat zijn extra inkomsten te verwerven, kunnen een aanvulling op het basisinkomen krijgen.

Zeshonderd euro

Wie anno 2004 serieus over een basisinkomen praat, heeft het over ongeveer €600 per persoon per maand. Hoger kan niet, lager hoeft niet. De Groenen willen extra kosten financieren uit de door ons gewenste heffing op de toegevoegde waarde of door de loonstijging gedurende enkele jaren te matigen.

Geleidelijke invoering

De invoering van het basisinkomen zal geleidelijk plaatsvinden. Mensen in loondienst krijgen het basisinkomen vermeld op het loonstrookje. Uitkeringsgerechtigden krijgen in eerste instantie de keus tussen €600 per maand zonder verplichtingen, of een hoger bedrag tegen de gangbare verplichtingen. Invoering via

een negatieve voet van de inkomstenbelastingvoet zien wij als een goede methode.

Beter antwoord op flexibilisering

De bedoeling van het basisinkomen is iedereen te verzekeren van een volwaardige plaats in de samenleving. Het basisinkomen mag natuurlijk niet ontaarden in een excuus om zich neer te leggen bij een tweedeling tussen werkenden en niet-werkenden. Niets in het basisinkomen belet ons om naar volledige werkgelegenheid te streven. Omgekeerd biedt het basisinkomen zoveel praktische voordelen, dat het ook bij volledige werkgelegenheid de moeite waard is. Een van die voordelen is, dat mensen die iets bijverdienen niet op hun (basis-)uitkering worden gekort. Het basisinkomen kan dus veel beter inspelen op de flexibilisering van de arbeidsmarkt dan het huidige sociale stelsel.

Stimulering samenwonen

Een 'groen' voordeel van het basisinkomen is, dat mensen die gaan samenwonen niet worden gestraft met verlies van hun uitkering. Daardoor zullen zij dat vaker doen, wat onder meer tot besparing op het energieverbruik en minder woningbouw kan leiden.

Geëmancipeerd inkomensbeleid

Zolang er nog geen basisinkomen is, steunen De Groenen ieder voorstel dat in de richting van een basisinkomen gaat. Te denken valt aan individualisering van de uitkeringen, invoering van een volksverzekering voor zorg ten behoeve van alleenstaanden met kinderen en verhoging van de belastingvrije voet. Deze maatregelen en de invoering van het basisinkomen kunnen gezien worden als het fundament

voor een geëmancipeerd inkomens- en socialezekerheidsbeleid.

19. Arbeidsmarkt: banen in de strijd tegen armoede

Inkomensverschillen nemen toe

Nederland is rijk. Het land kent tienduizenden miljonairs. Van gekkigheid weten velen niet meer wat ze met het geld aanmoeten; een derde vliegvakantie, een derde auto of het huis vol met luxe apparatuur. Aan de andere kant staat een groeiende groep mensen die wel mag toekijken, maar die geen deel heeft aan deze rijkdom. De inkomensverschillen zijn onder paars, een regering waarin nota bene de PvdA de premier leverde, nog verder toegenomen. Balkenende I en II hebben deze negatieve ontwikkeling eerder versterkt dan afgeremd.

Relatieve armoede

Hoewel ons sociale minimum in een groot deel van de wereld als droomsalaris geldt, is er wel degelijk sprake van een probleem. Toenemende inkomensverschillen leiden tot sociaal-psychologische problemen voor mensen die moeite hebben de eindjes aan elkaar te knopen, terwijl zij om zich heen zien vele anderen daar geen enkele moeite mee hebben. Bovendien heeft een onderzoek van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) aangetoond dat armoede ook in Nederland het fysieke welzijn aantast. Mensen met een laag inkomen leven gemiddeld vijf jaar korter dan mensen met een goede inkomenspositie, en zij verkeren gedurende hun leven gemiddeld twaalf jaar langer in een slechte gezondheid.

Volledige werkgelegenheid

De overheid heeft de taak om de sociaal-economische structuur zodanig te organiseren, dat iedereen die wil werken ook daadwerkelijk aan de slag kan.

Dat is de beste armoedebestrijding. Volledige werkgelegenheid is een doelstelling die vaak gezien wordt als utopie. Het loslaten van dit streven betekent evenwel dat veel mensen worden afgeschreven. Daarom is het noodzakelijk dat de overheid een actief beleid blijft voeren op dit front. De Groenen stellen een aantal maatregelen voor waardoor volledige werkgelegenheid daadwerkelijk in zicht komt. Verschillende instrumenten uit ons programma leiden tot aanzienlijk meer banen.

Structurele maatregelen

Allereerst zijn De Groenen voorstander van structurele maatregelen, zoals verwoord in hoofdstuk 16. Ze komen neer op fiscale maatregelen die leiden tot zowel meer werkgelegenheid als een zorgvuldiger omgaan met energie en grondstoffen. De productieheffing en de gelijktrekking van de belastingvrije voet en het minimum inkomen kan leiden tot tienduizenden extra banen, zonder dat het de staat iets kost. Zowel werkgevers als werknemers profiteren van deze verandering, een echte win-win-situatie.

Flexibilisering

Flexibilisering van de arbeidsmarkt zet gestaag door. De Groenen zien deze ontwikkeling veeleer als een uitdaging dan als een gevaar voor de samenleving. Bovendien zal invoering van het basisinkomen ertoe leiden, dat de flexibele werknemer niet constant wordt geconfronteerd met de sociale dienst en met te grote fluctuaties in zijn inkomen. Flex-werk wordt zo een volwaardig alternatief

voor werkzoekenden. Met het basisinkomen kunnen duizenden mensen extra aan het werk komen. Met name laaggeschoolden profiteren hiervan, dus juist de mensen die het meest lijden onder de werkloosheid.

Gesubsidieerde banen

Mensen die in het door ons voorgestelde systeem van productieheffing en basisinkomen toch niet in staat zijn op eigen kracht aanvullende werkzaamheden te vinden, krijgen in eerste instantie een zogenaamde ID-baan in de collectieve sector aangeboden. Het succes van de gesubsidieerde banen heeft bewezen dat maatschappelijke en culturele instellingen grote behoefte hebben aan extra menskracht, en dat uitkeringsgerechtigden dolgraag een zinvolle tijdsbesteding willen. Gezien dit succes willen De Groenen ook additionele banen creëren in sectoren als natuurbeheer, ecologisch verantwoorde landbouw, ontwikkelings samenwerking, openbaar vervoer en afvalverwerking.

De ontwikkeling onder Balkenende, waarbij juist in deze sector zwaar bezuinigd wordt, brengt grote sociale schade toe aan de betrokkenen en leidt tot afbraak van talrijke nuttige voorzieningen.

Scholingsprogramma's

Door de vergrijzing en de ontgroening van de samenleving kan binnen afzienbare tijd schaarste ontstaan op de arbeidsmarkt. De vraag naar geschikt personeel is in sommige sectoren groter dan het aanbod. Bedrijven zullen zelf veel meer moeten investeren in scholing om de inzetbaarheid van werknemers te vergroten. De overheid heeft de taak de randvoorwaarden te verbeteren opdat meer mensen ongestoord aan (her)scholing kunnen deelnemen. Stu-

deren met behoud van uitkering bijvoorbeeld wordt mogelijk gemaakt. Een en ander sluit aan bij de gewenste kenniseconomie.

Ouderen

De Groenen vinden dat ouderen even als jongeren het recht hebben zich in te zetten voor de maatschappij op de manier die zij verkiezen. Daarom willen we de pensioenleeftijd flexibiliseren, dat wil zeggen dat er geen moment meer zal zijn dat men verplicht moet stoppen met betaalde arbeid. Aan werkenden wordt de keuze geboden vanaf de 55ste verjaardag te kiezen voor deeltijd werk en vanaf de 60ste voor gehele of gedeeltelijke pensionering. Leef-tijdsdiscriminatie in het algemeen zal worden bestreden. Ouderen die willen doorwerken, worden daarin gesteund, bijvoorbeeld door gunstiger pensioenvoorzieningen.

Tegengaan niet-gebruik

De armoede wordt met name veroorzaakt door de stijging van de huurlasten en de gemeentelijke heffingen. Het niet-gebruik van voorzieningen voor minima, zoals kwijtschelding van gemeentelijke belastingen en de bijzondere bijstand, dient dan ook te worden teruggedrongen. De huursubsidie wordt afgeschaft, dit geeft een forse vermindering van de bureaucratie. Het minimumloon en de basisuitkeringen worden aangepast om het wegvallen van de huursubsidie te compenseren.

20. Ontwikkelings samenwerking: uitgaan van eigen kracht

Armste landen

De toestand in de armste landen van de wereld is schrikbarend. Zowel schrijnende

armoede als niets ontziende expansiedrift veroorzaken ecologische problemen. Bossen worden gekapt voor energievoorziening en om als landbouwgrond dienst te doen. Bodemerosie en rooibouw maken het land voor lange tijd onbruikbaar. De waterhuishouding is voorgoed verstoord, het land verwoestijnd. Voor honger vluchtende mensenmassa's laten een verwoest land achter. Er is een massale, wereldwijde inspanning nodig om de armoede te bestrijden. Noodhulp is aardig, maar structurele oplossingen zijn geboden.

Milieugebruiksruimte

De Groenen vinden dat de milieugebruiksruimte die voor mensen beschikbaar is evenwichtig moet worden verdeeld zodat voor iedereen op aarde een menswaardige ontwikkeling mogelijk is. De mensen in de rijke landen nemen ecologisch veel te veel ruimte in beslag. We zullen veel bescheidener moeten worden om anderen voldoende kansen op overleven te gunnen. Samenwerking en herverdeling, gericht op het ontstaan van een duurzaam samenleven van mens en natuur vormen de sleutelbegrippen voor internationale groene politiek. Over de gehele aardbol is een groene beweging actief met het gemeenschappelijke motto: think globally, act locally (denk mondiaal, handel lokaal).

Gerichte ontwikkelingssteun

Voor de Groenen zijn de talenten en de vermogens van de mensen zelf het uitgangspunt. Ontwikkelingssteun moet de mensen niet het werk uit handen nemen, maar belemmeringen wegnemen die mensen ondervinden als ondernemer, of als opbouwende kracht in de samenleving. Ondernemerschap dient te worden gestimuleerd, evenals uitwisseling van

kennis. Onderwijs, vooral ook aan vrouwen en meisjes is van het grootste belang. Twee derden van alle analfabeten op de wereld is vrouw. Succesvolle gezinsplanning kan echter alleen bereikt worden via scholing van vrouwen. Ontwikkelde vrouwen trouwen later, krijgen minder kinderen en kunnen hun kinderen meer meegeven voor hun toekomst. Mede daarom is emancipatie van de vrouw een belangrijke voorwaarde voor ontwikkeling.

Kwijtschelding van schulden is voor een aantal landen noodzakelijk om uit de negatieve spiraal te komen. Het budget voor ontwikkelingssamenwerking zal op een realistisch peil gebracht moeten worden, zodat er binnen twee generaties (maximaal 50 jaar) mondiaal van een gelijke verdeling van de beperkte milieugebruiksruimte sprake is. De rijke landen zullen op hun begroting in plaats van tienden van procenten minstens tien procent moeten reserveren voor het dichten van de kloof tussen arm en rijk. Wanneer de rijke landen nalaten voldoende van hun rijkdom te reserveren voor spreiding van de welvaart, zullen ongecontroleerde migratiestromen van arm naar rijk op gang komen, wat zal leiden tot een ernstige ontwrichting van de samenleving in beide werelden. De uiteindelijke doelstelling van de ontwikkelingssamenwerking is de opbouw van een wereldsamenleving waarin niemand zich meer gedwongen voelt om zijn land te verlaten. Er zullen dan geen economische vluchtelingen meer zijn, uitsluitend normale migranten, in beide richtingen.

Export en import

De Groenen zijn in het algemeen geen voorstander van een Europees beleid van

protectionistische maatregelen. Het uitgangspunt wordt gevormd door het principe 'zelf-afhankelijkheid' (self-reliance). De EU bepaalt of producten in Europa zelf zonder ecologische schade kunnen worden geproduceerd. Is dat het geval, dan worden die producten beschermd tegen import. Exportproducten die elders versturende effecten op economie of milieu hebben, mogen niet worden uitgevoerd. Export van landbouwoverschotten moet tot het verleden behoren, tenzij als noodhulp bij hongersnoden. Voor producten die worden ingevoerd, behoort een eerlijke prijs te worden betaald.

21. De Europese Unie: uitbreiden en integreren

Beleid van de Europese Unie

De Groenen wil dat Nederland zich in de Europese Unie inzet voor een beleid dat meer gericht is op duurzaamheid en het goedkoper maken van arbeid dan op economische groei. Verenigd in de Europese Groene Partij streven wij naar ecologische belastinghervormingen die leiden tot een zorgvuldiger omgaan met energie en grondstoffen en tot verlaging van de belasting op arbeid.

Wapenbeheersing

Verenigd in de Europese Groene Partij streven wij naar internationale afspraken over wapenhandel, inclusief vermindering van de verspreiding van kleine wapens en beëindiging van de verspreiding van antipersoonsmijnen.

Uitbreiding Europese Unie

De Groenen zijn blij dat per 1 mei 2004 de Europese Unie groeit met tien nieuwe

leden, te weten Polen, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, Hongarije, Estland, Letland, Litouwen, Malta en Cyprus. Wij verwachten dat Roemenië en Bulgarije spoedig zullen volgen. Na de uitbreiding van de Europese Unie tot 27 leden ondersteunen wij dat de Europese Commissie de mogelijkheid van de toetreding van nog meer landen onderzoekt. Wij staan sceptisch tegenover de kandidatuur van Turkije. Eerst dient Turkije de bescherming van de rechten van de mens en in het algemeen en van de Koerdische minderheid in het bijzonder te verbeteren.

De Europese conventie

Wij willen het Europese Parlement niet vergroten. Als norm voor de besluitvorming willen we dat Europese wetgeving ontstaat door een voorstel van de Europese Commissie, die door het Europees Parlement en een gekwalificeerde meerderheid van de Raad van Ministers wordt goedgekeurd. Ook initiatiefwetsvoorstellen van het Europees Parlement moeten mogelijk worden. De Europese Unie moet zich beperken tot zaken die beter op Europees niveau geregeld kunnen worden en dan nog alleen in die mate waarin dat noodzakelijk is. Die beginselen van subsidiariteit en proportionaliteit moeten een sterke plaats krijgen. Nationale parlementen moeten het recht krijgen om Europese wetgeving bij het Europese Hof van Justitie aan die twee beginselen te toetsen.

Europese veiligheidsstructuur

De Groenen ondersteunen de militaire integratie binnen de Europese Unie. Voorop staat dat Nederland en elke staat het soevereine gezag houdt over zijn

krijgsmacht en in staat blijft deze krijgsmacht onder een gemeenschappelijk commando weg te halen. Uitbreiding van de NAVO is voor ons acceptabel als ook Rusland, Georgië en Oekraïne uitzicht op volwaardig lidmaatschap wordt geboden.

22. Internationaal beleid: een vredige en democratische wereld

Vrede afdwingen

Voor wereldvrede is meer nodig dan goede wil. Soms is militaire druk van buitenaf noodzakelijk om een zich voortslepend intern conflict in een land op te lossen. Militair ingrijpen mag echter uitsluitend plaats vinden met een mandaat van de Veiligheidsraad. Mede om die reden keuren De Groenen zowel de aanval op Afghanistan als op Irak af.

Israël en Palestina

De Groenen zijn van oordeel dat de internationale gemeenschap moet streven naar één staat Palestina met daarbij voor alle ingezetenen van die staat dezelfde burgerrechten. De Groenen zijn aangesloten bij het platform Stop de bezetting.

Internationaal recht

De Groenen zijn blij met de oprichting van het Internationaal Strafhof. Wij vinden het een kwalijke zaak dat de Verenigde Staten dit Strafhof tegenwerkt. Wij keuren bilaterale verdragen af als die militairen en politici met het staatsburgerschap van de Verenigde Staten onschendbaarheid verlenen.

De Groenen pleiten voor bindende rechtspraak door het Internationaal Gerechtshof voor alle landen.

Oorlog tegen het terrorisme

Terrorisme kan niet enkel bestreden worden door middel van opsporing en vervolging van de daders van aanslagen. Ook preventieve maatregelen, nog afgezien van de aantasting van de persoonlijke levenssfeer, zullen nooit afdoende blijken te zijn. Op termijn ligt de daadwerkelijke oplossing besloten in het weghalen van de voedingsbodemp van terrorisme, te weten onderdrukking en het onthouden van gelijke kansen op ontwikkeling aan bepaalde groepen, uit etnische, religieuze of economische redenen.

Wat hierna wordt gesteld ten aanzien van een preventieve aanval, geldt ook voor de strijd tegen het terrorisme. Terrorisme binnen het eigen grondgebied is een intern conflict, dat slechts met een mandaat van de Veiligheidsraad kan worden bestreden, als alle andere middelen hebben gefaald. Voor de bestrijding van internationaal terrorisme werken landen, waar mogelijk onder VN-vlag, zo goed mogelijk samen, zonder onnodige achterhouding van gegevens.

Verspreiding van massavernietigingswapens

Verspreiding van biologische, chemische en kernwapens is een punt van zorg. De grootste voorraden hiervan liggen in de Verenigde Staten, Rusland, Frankrijk, China en het Verenigd Koninkrijk. Daar moet dan ook de ontwapening beginnen. De bewapening van Iran, Noord-Korea en andere landen is een veel kleiner probleem dat onevenredig veel aandacht krijgt. De Groenen, verenigd met andere organisaties in het Platform tegen de Nieuwe Oorlog, keuren een preventieve aanval op een soevereine staat zonder mandaat van de Veiligheidsraad af en hopen dat dit in de

toekomst als agressie strafbaar gesteld wordt.

Verenigde Naties

Wij willen dat Nederland in de Verenigde Naties opkomt voor de daarin niet vertegenwoordigde volkeren, zoals onder meer de Inuit, de Tibetanen, de Koerden, de Palestijnen en de Indianen.

Veiligheidsraad

De Groenen willen de representativiteit van de Veiligheidsraad vergroten door het permanente lidmaatschap af te schaffen en het aantal zetels te verhogen tot 21. Met het afschaffen van de vijf permanente leden vervalt ook het vetorecht.

Het 33^e partijcongres van De Groenen heeft dit programma op 3 april 2004 in Zwolle vastgesteld.

Beginselverklaring

Grondbeginsel van De Groenen is politiek bedrijven op basis van een sociaal-ecologische visie: het daadwerkelijk streven naar een leven in harmonie met de medemensen en met de wereld die allen omgeeft.

De Groenen zijn niet alleen een milieu-partij.

De Groenen roeren een cultuurcrisis aan, waarvan de verstoring van het leefmilieu één van de gevolgen is. Uit zicht is geraakt wat werkelijk van waarde is voor een mens: solidariteit, genoeg voedsel (dus niet alsmáár méér), voldoende woonruimte (dus niet alsmáár groter), veiligheid en vrijheid om het eigen leven vorm te geven. Ons economisch systeem moet dusdanig hervormd worden dat deze waarden voorop staan, in plaats van een ongebreidelde groei van de consumptie.

Een andere groei-economie

Het streven naar maximale groei van de consumptie is de bron van een deel van de huidige sociale en ecologische problematiek. Ons werkelijk kapitaal is het ecosysteem aarde en onze hoogontwikkelde kennis. In de huidige samenleving wordt op dit kapitaal ingeteerd en worden niet-noodzakelijke behoeften gekweekt aan luxe goederen met wegwerpstatus. Wij pleiten voor groei in natuurvriendelijke sectoren van de economie zoals: kringloop-industrie, biologische landbouw, openbaar vervoer, ecologisch bouwen, duurzame technologie, zorg, onderwijs, kunst en cultuur. Natuuronvriendelijke sectoren, zoals bio-industrie, luchtvaart en wegtransport, mogen niet verder groeien.

Ongerepte gebieden

Het is – ook voor de mens zelf – tragisch dat de aarde vrijwel geheel door de mens is

gekoloniseerd. Een proces wat nog steeds doorgaat, want wij hebben geen natuurlijke vijanden meer. Dat er uitgestrekte en gevarieerde gebieden zijn, waar de mens niet ingrijpt, hoort bij de rijkdom van het leven. Zij vormen de ruimte om tot rust te komen en zijn een schatkamer aan soorten en stoffen. Zo het al mogelijk is om voort te leven op een afgegraasde aardbol, zal het leven er voor de mensen niet prettig zijn.

Ons niet verlaten op techniek alleen

Het inzicht dat er een probleem ligt is wijdverbreid, maar pogingen er iets aan te doen concentreren zich vooral op de techniek, bijvoorbeeld op het streven naar een doelmatiger gebruik van grondstoffen. Dit zal zeker bijdragen aan een oplossing van het probleem, maar kan niet de oplossing zijn. Meer doelmatigheid kan het gebruik van grondstoffen per productie-eenheid verminderen, maar als er meer producten worden gemaakt wordt er toch meer grondstof verbruikt.

Duurzame harmonie

Van belang is dat ons ecosysteem in evenwicht is. Dat betekent dat er niet méér mensen moeten zijn dan de aarde kan dragen. Voor het moment lijkt het dat op sommige delen van de wereld, bijvoorbeeld ons eigen land, een groei van het aantal mensen en een toename van het materieel bezit niet samengaan met duurzame harmonie tussen mens en milieu.

Wetgeving

Het is onvermijdelijk dat overheden grenzen stellen aan zowel burgers als bedrijven, voor wat betreft ruimtebeslag, arbeidsvoorwaarden, verbruik van grondstoffen en behandeling van afval. Ook in internationaal verband moet ons land zich het recht

voorbehouden om hierin zijn eigen normen te hanteren.

Verantwoordelijkheid voor elkaar

Het draait in de samenleving om een wis- selwerking tussen individuele en collec- tieve verantwoordelijkheid. Ieder individu heeft de verantwoordelijkheid om met zijn of haar talenten en mogelijkheden een constructieve bijdrage te leveren aan de samenleving als geheel. Die samenleving behoort ieder individu voldoende moge- lijkheden te bieden om zich volwaardig te ontplooiën. Dat bieden van mogelijkheden is zeker niet alleen een verantwoordelijk- heid van de overheid, maar ook van het bedrijfsleven, de kerken, moskeeen, wo- ningbouwverenigingen, enzovoort. De politiek dient hier sturend op te treden.

Gelijkwaardigheid

De Groenen vinden alle mensen gelijk- waardig. Wereldwijd dienen mensen, in- stellingen en regeringen zich aan de ver-

klaring van de rechten van de mens te hou- den en waar die geschonden worden, heb- ben wij de plicht het voor de slachtoffers op te nemen. Verder hebben dieren er recht op gevrijwaard te blijven van kwelling en een leven te leiden overeenkomstig hun aard.

Een belangrijk principe: kleinschalig- heid

Datgene waar je verantwoordelijkheid voor draagt, daar heb je een band mee. Schaal- vergroting brengt ook onbeheersbaarheid mee. De Groenen staan processen voor die mensen zelf kunnen hanteren. De beslis- singsbevoegdheid moet daar liggen waar de gevolgen tot uiting komen. Wij zijn voorstander van lokale autonomie, van kleinschalige onderwijs- en andere instel- lingen en van democratische coöperatieve bedrijven.

Ik kies voor De Groenen

Naam:.....

Adres:.....

Plaats:.....

Email:.....

lidmaatschap   €27

partijblad Gras   €13

Een belangrijk principe: verwevenheid

Alle levende wezens zijn onderling afhankelijk van elkaar. De Groenen willen de dingen organiseren in een web van relaties dat ervoor zorgt dat alles van elkaar profiteert. Afval bijvoorbeeld moet zelf weer gebruikt kunnen worden. Het gebruik van eindige natuurlijke hulpbronnen wordt beperkt.

Levensgebieden moeten niet van elkaar gescheiden worden. Wonen moet verweven zijn met werken, natuurbehoud met landbouw en recreatie, onderwijs met werk, werk met zelfexpressie.

Tenslotte: zijn deze gedachten uitvoerbaar?

Als wij, als wereldwijde samenleving, een menswaardig bestaan willen bereiken voor allen op onze mooie aarde, nu en in de toe-

komst, dan zit er niets anders op dan deze denkbeelden te gaan uitvoeren, stapje voor stapje.

Laatst gewijzigd door het 25^e partijcongres van 28 november 2000

De Groenen zijn vertegenwoordigd in de gemeenteraden van Amsterdam, Zwolle, Leiden en Valkenswaard en zijn medeoprichter van de Europese Groene Partij.

De Groenen
Postbus 1251
3500 BG UTRECHT

Tel. 071-5762027
Postbank 306434
E-mail: info@degroenen.nl
Website: www.degroenen.nl

Postzegel mag
wel, hoeft niet.

De Groenen
Antwoordnummer 51055
3501 VC UTRECHT